

УКРАЇНА (2011) РЕЗЮМЕ

Україна є республікою з президентсько-парламентською формою правління. Конституція передбачає, що президент обирається шляхом прямого голосування, прем'єр-міністр призначається президентом за згодою парламенту, а парламент (Верховна Рада) є однопалатним. Нещодавні зміни до Конституції посилили повноваження президента за рахунок інших гілок влади. Віктор Янукович вступив на посаду в лютому 2010 року після двох турів голосування, які відповідали міжнародним стандартам щодо демократичних виборів. Силові відомства в цілому були підзвітні цивільній владі.

Найбільш серйозною подією у сфері прав людини у цьому році було політично вмотивоване затримання, судовий розгляд справи та засудження колишнього прем'єр-міністра Юлії Тимошенко поряд з вибіркоким переслідуванням інших високопоставлених членів її уряду. Другою найбільш важливою проблемою були заходи органів влади щодо обмеження свободи мирних зборів. Під політичним тиском суди відмовляли у дозволах на проведення переважної більшості акцій протесту, під час яких піддавали критиці владу. Щодо тих протестів, проведення яких було схвалено, надмірна присутність міліції знеохотила участь протестантів, а їхні дії були обмежені і відстежувались владою. Третьою основною проблемою було збільшення тиску влади на незалежні засоби масової інформації, що призвело до конфліктів між власниками засобів масової інформації і журналістами та до самоцензури.

До інших серйозних проблем належали: зловживання міліції та смерть осіб, що перебували під вартою, побиття і тортури затриманих і ув'язнених, а також неефективна, корумпована судова система. Крім того, повідомлялось про такі проблеми: жорсткі умови утримання у в'язницях і місцях утримання під вартою, свавільні і тривалі досудові затримання, тиск з боку влади на неурядові організації (НУО) і широко поширена корупція у всіх гілках влади. До соціальних проблем належали: насильство щодо жінок, торгівля людьми, напади на ґрунті ксенофобії і злочини на ґрунті ненависті, суспільна дискримінація, переслідування і напади на представників релігійних і етнічних меншин.

Загалом, влада не притягала до відповідальності співробітників силових відомств, які вчинили зловживання, особливо, щодо етнічних меншин і ув'язнених.

Випадки притягнення до відповідальності за корупцію, які часто мали місце, нерідко піддавалися критики як вибірккові. Безкарність була проблемою у всіх органах влади.

Розділ 1. Повага до недоторканності особи, включаючи свободу від:

a. Свавільного або незаконного позбавлення життя

Не було повідомлень про те, що органи влади чи їхні представники вчинили будь-які політично вмотивовані вбивства.

За даними Асоціації українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів, 35 смертей були пов'язані з незаконними діями або недбалістю представників влади. Серед цих загиблих – особи, які померли під вартою в міліції або невдовзі після звільнення з-під варти.

4 квітня влада заарештувала трьох співробітників міліції у зв'язку зі звинуваченням у побитті жителя Харкова Євгена Звенигородського. Згідно з повідомленням у виданні «Газета по-українськи», міліція затримала Звенигородського 30 березня. Він був побитий під час перебування під вартою, залишений під відділенням міліції і пізніше помер у лікарні від отриманих ушкоджень. Сержанту міліції було висунуто обвинувачення у побитті та перевищенні повноважень. Двом старшим співробітникам міліції було пред'явлено обвинувачення у тому, що вони не вжили заходів, аби запобігти побиттю, не забезпечили надання медичної допомоги і перевищили свої повноваження. Станом на кінець року судовий процес над ними продовжувався.

24 березня Генеральна прокуратура пред'явила обвинувачення колишньому президенту Леоніду Кучмі у перевищенні влади та службових повноважень, яке, як стверджувалось, призвело в 2000 році до вбивства журналіста Георгія Гонгадзе, що проводив журналістські розслідування. 7 липня Печерський районний суд в Києві розпочав суд над Олексієм Пукачем, колишнім високопосадовцем у Міністерстві внутрішніх справ. За даними органів влади, Пукач зізнався у тому, що він задушив Гонгадзе та відрізав йому голову. Колегія суддів призначила закрите судове засідання і відхилила повторні клопотання обвинувачення про відкриття слухання. В серпні засоби масової інформації повідомили про те, що Пукач звинуватив Кучму, потім голову парламенту Володимира Литвина і колишнього заступника міністра внутрішніх справ Миколу Джигу у змові з метою вбивства Гонгадзе. У грудні суд відхилив звинувачення проти Кучми, пославшись на рішення Конституційного Суду про те, що докази

проти нього були отримані з порушеннями. Станом на кінець року, справа проти Пукача продовжувалась.

20 квітня Дніпровський районний суд засудив колишнього народного депутата Віктора Лозінського до 15 років позбавлення волі за причетність до загибелі Валерія Олійника в 2009 році. За даними міліції, Лозінський і два інші місцеві чиновники переслідували Олійника в лісистій місцевості, де вони напали на нього, зламали йому ногу і вистрілили у нього кілька разів. Лозінський оскаржив рішення суду. Крім того, суд також засудив двох співучасників у вбивстві. Один з них отримав дев'ять років позбавлення волі, а другий - п'ять років умовно.

23 грудня районний суд надав амністію співробітнику міліції, якого було визнано винним в недбалості і перевищенні службових повноважень в травні 2010 року у зв'язку зі смертю під вартою Ігоря Індила, студента університету. Станом на кінець року суд над другим співробітником міліції, якому було пред'явлено обвинувачення у цій справі, продовжувався. Сім'я Індила стверджувала, що співробітники міліції побили студента і не забезпечили надання медичної допомоги.

в. Зникнення

Повідомлень про політично вмотивовані зникнення не надходило.

с. Катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження чи покарання

Конституція і законодавство забороняють таку практику, однак, надходили повідомлення про те, що міліція продовжувала застосовувати жорстоке поводження і катування до осіб, які перебували під вартою. Наприклад, Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ), коаліція правозахисних організацій повідомила, що протягом року вона отримала 240 скарг на катування і жорстоке поводження.

17 серпня співробітники міліції, як стверджувалось, затримали і жорстоко поводитись з черкаським юристом Дмитром Карпенком. За словами Карпенка, співробітники міліції надягли йому наручники, катували і били його протягом години в машині міліції після суперечки з міліціонерами щодо звільнення його

підзахисного з-під варти. Карпенко повідомив про інцидент в прокуратуру Черкас. 30 серпня прокурор Черкас пред'явив обвинувачення Карпенку в опорі під час арешту і нанесенні травм співробітникам міліції. 13 вересня міський суд відхилив звинувачення, але в листопаді прокуратура Кіровоградської області висунула ті самі обвинувачення Карпенку. 30 грудня Ленінський районний суд Кіровограда відхилив звинувачення.

8 грудня судові чиновники провели 14-годинне слухання у камері слідчого ізолятора колишнього прем'єр-міністра Юлії Тимошенко. Її адвокат повідомив, що вона залишалась прикутою до ліжка протягом всього розгляду, і що влада відмовилася забезпечити їй належне медичне лікування.

За словами Ніни Карпачової, уповноваженого з прав людини, проведення слухань у камері Тимошенко було порушенням закону і «грубим порушенням» Європейської конвенції з прав людини. Проте, Державна пенітенціарна служба повідомила, що у 2010-2011 роках в місцях попереднього ув'язнення було проведено 270 виїзних судових засідань.

Закон не забороняє використання в якості доказу заяв, що зроблені обвинуваченими і свідками під примусом. Повідомлялось про те, що співробітники міліції надмірно поклалися на такі зізнання для вирішення справ у зв'язку з браком підготовки та обладнання для того, щоб належним чином збирати докази під час розслідування. Неefективна система розслідування скарг на зловживання і відсутність доступу до адвокатів і лікарів перешкоджала зусиллям з припинення міліцейського свавілля.

У доповіді 2009 року Робоча група ООН з питань свавільних затримань висловила значне занепокоєння за результатами моніторингового візиту до 21 закладу у восьми містах у 2008 році. Серед них були «численні, послідовні і часто такі, що заслуговують на довіру, повідомлення з різних джерел ... щодо зізнань, отриманих за допомогою катувань» від осіб, затриманих міліцією. Робоча група також відзначила низьку кількість обвинувачень, пред'явлених Генеральною прокуратурою посадовим особам, навіть за наявності обґрунтованих звинувачень щодо незаконних методів отримання доказів. З приблизно 100 000 таких скарг, зареєстрованих в 2008 році, Генеральна прокуратура розглянула 30 як порушення. За даними Робочої групи, «повсюдно панує безкарність винуватців у жорстокому поводженні».

Хоча влада визнала доповідь ООН, вона не надала відповідь по суті про те, як виправити проблеми і зловживання. В кінці 2011 року НУО «Донецький

Меморіал» опублікувала доповідь про умови у місцях позбавлення волі. Організація відзначила «невиправдано високий» рівень застосування запобіжного захисту – взяття під варту і широко поширену корупцію серед тюремного персоналу. У доповіді був зроблений висновок щодо відсутності суттєвого прогресу у сфері дотримання прав ув'язнених протягом 2010 та першої половини 2011 року.

Засоби масової інформації повідомляли про кілька випадків жорстокого поводження з боку міліції. Наприклад, 7 квітня «Газета по-українськи» повідомила, що в березні співробітники міліції Могилів-Подільського району Вінницької області зупинили Фірдовсі Сафарова, місцевого жителя азербайджанського походження. За словами Сафарова, співробітники міліції робили расистські коментарі, надягли на нього наручники і побили його. Пізніше він був госпіталізований зі струсом мозку. Міліція заявила, що Сафаров відмовився показати документи на транспортний засіб і вчинив опір при арешті. 2 серпня Вінницька обласна прокуратура порушила кримінальну справу стосовно цих співробітників за зловживання владою. Станом на кінець року слідство у справі тривало.

Протягом року влада притягла до відповідальності 92 працівники міліції за обвинуваченням у зловживанні владою щодо осіб під вартою.

В листопаді Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ) повідомила, що невідомі особи скоїли напад, побили і застосували силу до Андрія Федосова, активіста, що розслідував стан прав осіб з інвалідністю і викрив погані житлові умови та жорстоке поводження в психіатричних лікарнях Криму. Федосов підтвердив повідомлення про напад і виїхав з країни за допомогою правозахисних організацій. В грудні він попросив притулку у Франції. Перед цим організації «Human Rights Watch» і «Міжнародна Амністія» висловлювали занепокоєння щодо Федосова, пов'язуючи напади на нього з його роботою активіста.

«Дідівщина» і насильство продовжували бути проблемою у збройних силах. За даними Державної судової адміністрації, протягом перших шести місяців цього року були винесені 107 обвинувальних вироків, пов'язаних з дідівщиною. Генеральна прокуратура підтвердила, що протягом року 239 військовослужбовців були засуджені за дідівщину і 132 кримінальні справи за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями були направлені в суди.

Умови утримання у в'язницях і СІЗО

Умови утримання у в'язницях і СІЗО залишалися поганими. Переповненість, жорстоке поводження, невідповідні санітарні умови та брак належного освітлення, їжі і медичної допомоги залишалися постійними проблемами, хоча ув'язнені мали певний доступ до питної води. Влада дозволяла незалежним спостерігачам з прав людини проводити моніторингові візити, і декілька візитів відбулися протягом року.

Станом на кінець року згідно з останніми наявними статистичними даними Державної пенітенціарної служби (ДПтС), в закладах служби перебувало 154 029 осіб, 37 632 з яких перебували у слідчих ізоляторах. Близько 9480 були жінки, а 2092 були неповнолітніми. Протягом року 1169 осіб померли під час перебування під вартою; з цих смертей 60 було в результаті самогубств і чотири – в результаті вбивства.

За даними Міністерства внутрішніх справ, близько 235 000 осіб утримувалися в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ протягом перших 11 місяців цього року. Міністерство підтвердило 22 смерті в цих установах, з них 11, як повідомлялося, в результаті самогубства та 11 у зв'язку з хворобою.

Умови утримання в ізоляторах тимчасового тримання та слідчих ізоляторах ДПтС були жорсткішими, ніж в місцях позбавлення волі загального та середнього режиму. Останні були часто переповнені і не мали адекватних санітарних умов та медичних установ. Станом на кінець року за даними ДПтС, у слідчих ізоляторах перебували 228 осіб, засуджених до довічного ув'язнення.

Переповненість в'язниць та слідчих ізоляторів продовжила залишатись проблемою. Наприклад, станом на вересень в Лук'янівському слідчому ізоляторі міста Києва, розрахованому на 2850 осіб, утримувалося 3899 осіб. В результаті, 1049 затриманих були змушені спати на підлозі або почергово використовувати спальні місця з сусідами по камері.

Згідно зі звітом Генеральної прокуратури, оприлюдненим в грудні 2010 року, умови утримання в слідчих ізоляторах Державної пенітенціарної служби в Криму, Донецькій, Луганській, Харківській, Херсонській областях і в місті Києві були особливо тяжкими у зв'язку з переповненням. Закон встановлює середню площу для ув'язнених у розмірі 2,5 квадратних метрів. За даними ДПтС, на кінець року 37 632 затриманих утримувались в приміщеннях, що розраховані на 34 817 осіб, в результаті чого фактична середня площа на одного затриманого була 2,3 квадратних метри.

Станом на кінець року, приблизно 4052 особи, які перебували під вартою, хворіли на туберкульоз, відповідно до даних ДПтС. У туберкульозних лікарнях, підпорядкованих ДПтС, 42 відсотки пацієнтів були невиліковно хворі на туберкульоз, а 44 відсотки були невиліковно хворі на СНІД, за останніми наявними статистичними даними. Пенітенціарна служба визнала, що туберкульоз був широко поширеною проблемою через погані умови і недостатність медичних ресурсів для діагностики і лікування інфікованих туберкульозом осіб у слідчих ізоляторах.

Кримінально-виконавчий кодекс забороняє расову, етнічну, релігійну та інші види дискримінації щодо ув'язнених в пенітенціарних установах і передбачає, що певні особи можуть відвідувати в'язниці без спеціального дозволу, у тому числі міністр юстиції, представники Європейського комітету з питань запобігання катуванням (КЗК) та члени спостережних комісій, які здійснюють громадський контроль за умовами утримання у в'язницях.

Ув'язненим в цілому було дозволено приймати відвідувачів і дотримуватись релігійних обрядів, хоча ті, хто відбував дисциплінарне покарання, не могли приймати відвідувачів. Ув'язнені і затримані також могли подати скаргу омбудсмену на умови утримання під вартою, але правозахисні організації відзначали, що тюремний персонал продовжував піддавати цензурі або перешкоджати поданню скарг. За законом прокурор і омбудсмен повинні були розкривати імена в'язнів, які подали скарги, співробітникам пенітенціарної служби та органів внутрішніх справ.

Протягом року влада дозволяла проводити незалежний моніторинг умов утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах вітчизняним та міжнародним правозахисним групам. За словами вітчизняних активістів із захисту прав людини, моніторинг проводився рідко і був зосереджений головним чином на наданні соціальних послуг ув'язненим. Не було точних даних про кількість проведених візитів.

З 29 листопада по 6 грудня делегація КЗК здійснила спеціальний візит для перегляду умов утримання осіб у закладах Києва, Харкова і в інших слідчих ізоляторах міліції. Делегація також вивчила ситуацію з медичною допомогою, що надавалась деяким ув'язненим в Києві, в тому числі колишньому в.о. міністра оборони Валерію Іващенко, экс-міністру внутрішніх справ Юрію Луценку і колишньому прем'єр-міністру Юлії Тимошенко.

Також в листопаді Європейський комітет із запобігання катуванням (КЗК) опублікував свою доповідь про відвідування у вересні 2009 року місць утримання під вартою в Києві, Дніпропетровську і Луганську. У доповіді наголошувалось, що кількість і системність тверджень, які почула делегація, «вказують на те, що методи жорстокого поводження і катувань продовжують безкарно застосовуватися працівниками органів внутрішніх справ».

Крім того, в доповіді було відзначено брак прогресу у забезпеченні затриманим доступу до адвокатів перед допитами представниками влади і зроблено висновок про те, що співробітники органів внутрішніх справ здійснювали тиск на багатьох затриманих, щоб ті підписали заяви про відмову від свого права на адвоката.

d. Свавільного арешту або затримання

Конституція і законодавство забороняють свавільні арешти і затримання, проте на практиці серйозні проблеми залишилися.

Роль міліції та органів державної безпеки

Міністерство внутрішніх справ відповідає за підтримання внутрішнього порядку і безпеки, підпорядковується безпосередньо президенту і контролює міліцію та працівників інших правоохоронних органів. Служба безпеки України (СБУ) несе відповідальність за державну безпеку, невійськову розвідку і контррозвідку. Вона теж підпорядковується безпосередньо президенту. Державна податкова адміністрація, яка здійснює правоохоронні повноваження через податкову міліцію, підзвітна як президенту, так і кабінету міністрів.

Закон передбачає цивільний контроль над збройними силами та правоохоронними органами і уповноважує членів парламенту на проведення розслідувань та слухань з питань національної безпеки і оборони. Уповноважений з прав людини парламенту також має право здійснювати розслідування щодо відповідної діяльності силових структур. Були повідомлення, що МВС і СБУ часом діяли безкарно і, як виглядало, діяли з метою просування політичних інтересів адміністрації президента.

За даними Генеральної прокуратури, протягом року щодо міліції було порушено 72 кримінальні справи про катування або нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження, а 91 справа щодо 174 співробітників правоохоронних органів була направлена в суд.

За даними Міністерства внутрішніх справ, протягом року було порушено 575 кримінальних справ проти співробітників міліції. З них 166 були пов'язані із зловживанням службовим становищем або владою. Інші обвинувачення включали 98 випадків перевищення влади, 17 випадків підроблення, 33 випадки недбалості і 61 випадок хабарництва, а також 200 справ, пов'язаних з іншими порушеннями. За даними Генеральної прокуратури, протягом року за катування і нелюдське поводження були засуджені 127 співробітників правоохоронних органів.

У жовтні 2010 року доповідачі Парламентської асамблеї Ради Європи висловили стурбованість з приводу достовірних повідомлень про моніторинг громадянського суспільства з боку СБУ та зазначили, що вони отримали численні повідомлення, часто обґрунтовані і достовірні, про тиск з боку СБУ на журналістів, політиків та активістів громадянського суспільства або осіб чи підприємств, пов'язаних із ними.

У липні НУО «Фундація регіональних ініціатив» повідомила, що співробітник СБУ зв'язався з одним з активістів організації в Житомирі і вимагав зустрічі для обговорення діяльності фундації, яка стосувалася організації акцій протесту проти закону про вищу освіту. У листопаді з'явилися додаткові повідомлення про спостереження СБУ за громадськими групами за межами Києва. За повідомленнями, деякі співробітники СБУ брали участь у зібраннях для збору інформації про діяльність конкретних осіб, в той час як інші зв'язувалися з активістами і розпитували про подробиці їхньої політичної приналежності і роботи.

Процедури арешту та поводження із затриманими

За законом влада може затримати підозрюваного протягом трьох днів без ордеру на арешт, після чого повинен бути виданий ордер на арешт. Суди можуть продовжити утримання під вартою без ордеру на арешт ще на 10 днів і продовжувати на термін до 18 місяців. Закон дозволяє громадянам оскаржувати арешт в суді або в прокуратурі. Закон вимагає, щоб затримані особи були проінформовані про свої права і щоб посадові особи одразу повідомляли про арешт членам сім'ї затриманого; проте, на практиці міліція часто не дотримувалась процедур, передбачених законом.

Закон передбачає, що малозабезпеченим затриманим безкоштовно має надаватися адвокат з моменту затримання або з дня пред'явлення обвинувачення. Однак на практиці цього часто не відбувалося через брак адвокатів або через те, що адвокати відмовлялися представляти малозабезпечених клієнтів, посилаючись на

низьку оплату їхніх послуг за рахунок держави.

Закон передбачає порядок внесення застави, але вона застосовувалась рідко. Багато обвинувачених не могли заплатити призначену суму застави. Були випадки, коли суди застосовували підписку про невиїзд в якості альтернативи досудовому ув'язненню. Однак здебільшого суди надавали перевагу запобіжному заходу у вигляді досудового утримання під вартою.

Свавільні арешти: Повідомлялось, що влада продовжувала проводити свавільні арешти, зокрема для вилучення доказів, які могли б бути використані проти затриманих. Фіксувалися повідомлення про несанкціоновані арешти, а міліція деколи не вела облік або не реєструвала затриманих підозрюваних. Крім того, суди часто продовжували термін утримання, щоб надати міліції більше часу для отримання зізнань.

5 серпня під час судового розгляду справи за звинуваченням у зловживанні службовим становищем і перевищенні владних повноважень, колишня прем'єр-міністр Тимошенко була арештована за начебто ухилення від розслідування і порушення процедури судового розгляду. Вона залишалася під вартою протягом усього судового процесу на тій підставі, що на волі вона б перешкоджала судовому розслідуванню. За даними вітчизняних та міжнародних правових аналітиків, затримання Тимошенко було невиправданим і непропорційним до звинувачень. Незважаючи на погіршення стану її здоров'я, суд відхилив неодноразові клопотання про звільнення під заставу, і вона залишалася під вартою до її засудження 11 жовтня. 23 грудня апеляційний суд залишив в силі вирок Тимошенко, за яким вона була засуджена до семи років позбавлення волі.

Досудове затримання: Тривале досудове тримання під вартою залишалось серйозною проблемою. Частими були випадки тримання у слідчих ізоляторах протягом місяців, а деколи й років.

У 2009 році у доповіді Робочої групи ООН з питань свавільних затримань було відзначено ряд проблем, пов'язаних з практикою затримань в країні, серед яких були: продовження практики затримання на досудовому етапі осіб, які підозрюються у скоєнні нетяжких злочинів; відчутний брак незалежного та ефективного контролю з боку судових органів під час тримання під вартою; існування незаконних обмежень для затриманих на етапі досудового слідства - наприклад, заборони спілкування з сім'ями та отримання медичного лікування до початку судового процесу.

У грудні 2010 року міліція затримала колишнього міністра внутрішніх справ Луценка за звинуваченням в нецільовому використанні коштів і зловживанні службовим становищем. Його захисники неодноразово подавали клопотання, щоб звільнити його під заставу у зв'язку із поганим станом здоров'я, але клопотання були відхилені. Строк його утримання під вартою був продовжений кілька разів до початку судового розгляду його справи 27 травня.

Колишній виконуючий обов'язки міністра оборони Валерій Іващенко був затриманий в серпні 2010 року за звинуваченням у перевищенні посадових повноважень і зловживанні службовим становищем у зв'язку з наданням дозволу на реорганізацію Феодосійського судномеханічного заводу в Криму. Суд над ним почався в листопаді 2010 року і тривав станом на кінець року.

е. Відмови у справедливому публічному судовому процесі

Конституція передбачає незалежну судову владу, проте, на практиці судова система залишалася предметом політичного тиску та корупції, була неефективною і не мала суспільної довіри. В деяких випадках результати судових розглядів виглядали визначеними заздалегідь.

За даними вітчизняних та міжнародних правових експертів, наступні особи стали жертвами політично вмотивованих переслідувань і були позбавлені права на справедливий і відкритий судовий розгляд: колишній прем'єр-міністр Юлія Тимошенко, колишній міністр внутрішніх справ Юрій Луценко, колишній в.о. міністра оборони Валерій Іващенко, колишній голова митної служби Анатолій Макаренко та інші.

Право на справедливий суд обмежувалося надмірною тривалістю судових розглядів, особливо в адміністративних судах, а також політичним тиском на суддів, недостатнім фінансуванням судів, браком кваліфікованої юридичної допомоги обвинуваченим і нездатністю судів забезпечити виконання рішень. Судді також продовжували скаржитися на тиск з боку високопоставлених політиків, які домагалися прийняття неправомірних рішень у справах.

Всі суди, крім Верховного суду, фінансувались за рахунок Державної судової адміністрації, яка також відповідала за кадрове забезпечення судів. Міністерства юстиції та освіти були відповідальними за підготовку суддів.

Процедури судового розгляду

Конституція містить положення щодо права на справедливий судовий розгляд, включаючи право підозрюваних або свідків відмовитися давати свідчення проти себе або своїх родичів. Однак ці права були обмежені на практиці через відсутність відповідних законодавчих актів, внаслідок чого система кримінальної юстиції залишилася практично без змін з радянських часів. Хоча закон передбачає презумпцію невинуватості обвинувачених, тенденція судів застосовувати досудове затримання обвинувачених і 0,2 відсотки виправдувальних вироків ставили під сумнів цю презумпцію.

Конституція передбачає суд присяжних, але суд присяжних не був створений. Більшість справ вирішуються суддями одноосібно, хоча судові справи за звинуваченнями, щодо яких закон передбачає довічне ув'язнення (максимальна міра покарання в системі кримінального правосуддя) слухалися двома суддями та трьома народними засідателями (судові асесори з певним рівнем юридичної підготовки).

За законом судовий розгляд повинен початися не пізніше, ніж через три тижні після пред'явлення кримінального обвинувачення. Тим не менш, через перевантаженість судової системи ця вимога рідко виконувалась і часто минали місяці, перш ніж обвинувачений поставав перед судом, а у складних випадках це займало ще більше часу.

За законом обвинувачений може проконсультуватися з юристом віч-на-віч, проте правозахисні групи повідомляли, що чиновники іноді стежили за зустрічами адвокатів та їхніх клієнтів. Закон також вимагає, щоб всім обвинуваченим безкоштовно надавався захисник, але такий захисник часто був недоступний. Обвинувачені мають право задавати питання свідкам, представляти свої докази і свідків, а також мати доступ до доказів, які має державний обвинувач. Ці права були неодноразово порушені під час судового розгляду у справах колишнього прем'єр-міністра Тимошенко і колишнього міністра внутрішніх справ Луценка.

Матеріали слідства повинні містити підписані документи, які підтверджують, що обвинувачені були проінформовані про висунуті проти них обвинувачення, про їхнє право на адвоката за рахунок держави та про право не свідчити проти себе чи своїх родичів. Хоча закон вимагає, щоб судові процеси були відкритими, розмір судових приміщень часто був обмежений, і представникам засобів масової інформації деколи забороняли спостерігати за ходом судових засідань.

Закон передбачає процес апеляції. Апеляційний суд може скасувати обвинувальний вирок або призначити новий розгляд, якщо деякі документи, підписані обвинуваченим, відсутні в матеріалах справи. Однак посадові особи іноді вдавались до усного і фізичного тиску на обвинувачених, щоб змусити їх підписати копії відсутніх документів і запобігти скасуванню вироку або передачі справи на новий судовий розгляд.

Політичні в'язні і затримані

Влада вибірково затримувала і притягала до відповідальності членів політичної опозиції.

14 січня Чехія надала політичний притулок колишньому міністру економіки Богдану Данилишину, який був звинувачений у зловживанні службовим становищем і розтраті близько 14 млн. гривень (\$ 1,75 млн. доларів). Перед цим, чеська влада затримала Данилишина в Празі в жовтні 2010 року у відповідь на запит про екстрадицію з боку України.

В період з серпня по грудень 2010 року генеральна прокуратура пред'явила колишньому прем'єр-міністру Юлії Тимошенко, колишньому міністру внутрішніх справ Луценку і шістьом інших високопоставленим членам уряду Тимошенко обвинувачення у зловживанні посадовими повноваженнями і нецільовому використанні державних коштів. З часу, коли Президент Янукович прийшов до влади, обвинувачення були пред'явлені 13 високопосадовцям уряду Тимошенко: Тимошенко, чотирьом міністрам, п'ятьом заступникам міністрів, двом головам агентств і голові газової монополії держави. На думку багатьох вітчизняних і зарубіжних спостерігачів та урядів, зазначені випадки переслідування були політично вмотивованими.

4 серпня, Громадський комітет із захисту від політичних переслідувань, коаліція з 14 українських неурядових правозахисних організацій з прав людини, опублікувала доповідь, в якій визначила Тимошенко і Луценка політичними в'язнями, оскільки вони були позбавлені волі і перебували під вартою за політично вмотивованими звинуваченнями. Коаліція заявила, що її висновок впливав «з аналізу [судових] рішень про обрання запобіжного заходу та обставин цих арештів».

Суд над Тимошенко почався 24 червня в Печерському районному суді м. Києва. Її адвокати подавали численні клопотання на знак протесту проти порушень її права на справедливий судовий розгляд, таких як відмова долучити певні види доказів,

відмова викликати свідків захисту, ненадання адвокатам достатнього часу для вивчення справи і обмеження щодо перехресного допиту. Міжнародні юристи, які спостерігали за судом, критикували поведінку судді, відзначивши, що затримання Тимошенко було необґрунтованим, а її право на захист було ймовірно порушене, оскільки її адвокати не мали достатнього часу для підготовки до судового розгляду. Вирок у справі Тимошенко був винесений 11 жовтня, її засудили до семи років позбавлення волі і зобов'язали виплатити державі 1,5 млрд. гривень (188 млн. доларів) за збитки, яких, як стверджувалося, було завдано в 2009 році газовою угодою, яку Тимошенко підписала з Росією. Вирок також включав заборону обіймати політичні посади протягом трьох років після відбуття терміну ув'язнення.

10 серпня Тимошенко звернулася зі скаргою до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо утримання її під вартою і судового розгляду. 14 грудня ЄСПЛ оголосив, що він «надаватиме пріоритет справі *Тимошенко проти України* ... у зв'язку з серйозним і чутливим характером висунутих обвинувачень».

Судовий процес у справі колишнього міністра внутрішніх справ Луценка за звинуваченнями у зловживанні службовим становищем і нецільовому використанні коштів почався 27 травня. Він був затриманий в грудні 2010 року на підставі звинувачень у затягуванні ознайомлення з матеріалами справи у встановлені терміни. Звинувачення стосувалися надмірного нарахування заробітної плати у розмірі 40000 гривень (\$ 5000) водієві міністерства. 21 січня Луценко подав скаргу до ЄСПЛ.

У листопаді чоловік Юлії Тимошенко Олександр виїхав з країни і попросив політичного притулку в Чехії. Станом на кінець року його прохання перебувало на стадії розгляду.

Рішення регіонального суду з прав людини

Громадяни можуть звертатися до Європейського суду з прав людини щодо усунення державою порушень прав людини, передбачених Європейською конвенцією про захист прав людини. Протягом року ЄСПЛ виніс 105 рішень проти країни. Більшість рішень стосувалися порушення права на справедливий суд, порушення строків судового розгляду, захисту права власності, права на свободу і безпеку, чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. У 2010 році ЄСПЛ виніс 107 рішень щодо країни за порушення Європейської конвенції з прав людини. На кінець року на розгляді в ЄСПЛ перебувала 10 271

скарга проти України.

Незалежні спостерігачі відзначили, що в той час як влада виплатила відшкодування тим, хто виграв справи в ЄСПЛ, пов'язані з фінансовими питаннями, вона не змогла здійснити інституційні реформи для усунення корінних причин багатьох скарг, які розглядались судом.

Цивільне судочинство та засоби правового захисту

Конституція і закони надають громадянам право оскаржувати будь-які рішення, дії або бездіяльність центральних і місцевих органів влади, які порушують їхні права. Проте право на відшкодування шкоди було обмежено неефективною й корумпованою судовою системою. Громадяни можуть також колективно оскаржити законодавчий акт, який, на їхню думку, може призвести до порушення основних прав і свобод. Громадяни можуть звертатися до уповноваженого з прав людини і в ЄСПЛ після того, як вичерпані всі засоби правового захисту в країні.

f. Свавільного втручання у приватне і сімейне життя, порушення недоторканності житла і таємниці листування

Конституція забороняє такі дії; однак, на практиці влада зазвичай не дотримувалась цих заборон.

Згідно з законом, СБУ не має права здійснювати обшуки та вести спостереження без відповідного судового ордеру. Конституція покладає на Генеральну прокуратуру обов'язок забезпечувати дотримання чинного законодавства всіма правоохоронними органами. Закон надає громадянам право ознайомлюватися з будь-якими матеріалами, які їх стосуються та знаходяться в розпорядженні СБУ, а також право домагатися в суді відшкодування збитків, заподіяних слідством. Проте влада в цілому не поважала цих прав на практиці, оскільки до цього часу не були ухвалені відповідні підзаконні акти, а багато громадян не знали про свої права або про те, що їх недоторканність порушували органи влади.

Розділ 2 Дотримання громадянських свобод

a. Свобода слова та преси

Стан свободи слова і преси

Конституція і закони гарантують свободу слова і преси. Проте на практиці тиск влади на засоби масової інформації у деяких випадках змушував журналістів та власників ЗМІ вдаватися до самоцензури. Були численні повідомлення про те, що центральні й місцеві органи влади намагалися давати вказівки щодо змісту медіа-інформації. Також повідомлялося про залякування і насильство по відношенню до журналістів з боку органів національної та місцевої влади та невідомих виконавців.

Свобода слова: Громадяни могли критикувати владу публічно і приватно, а незалежні та міжнародні засоби масової інформації активно працювали, висловлюючи різноманітні погляди. Однак протягом року повідомлялося, що деякі співробітники СБУ були присутні на засіданнях громадських організацій для збору інформації про їхню діяльність і політичний характер роботи.

Свобода преси: В той час, як приватні друковані засоби масової інформації та засоби радіо і телемовлення в цілому працювали без державного контролю і втручання, незалежні та державні ЗМІ продемонстрували тенденцію до самоцензури щодо сюжетів, які критикували владу. Хоча приватні газети і журнали працювали на комерційній основі, вони часто були збитковими, оскільки залежали від фінансової підтримки власників і не мали редакційної незалежності.

Впродовж року стан свободи ЗМІ був предметом занепокоєння міжнародних правозахисних груп. Наприклад, у лютому організація «Freedom House» понизила статус країни від «вільної» до «частково вільної», в тому числі через погіршення свободи ЗМІ. У наступній квітневій доповіді, «Б'ючи на сполох», «Freedom House» відзначала «більш тісний взаємозв'язок між контролем за засобами масової інформації і політичною владою, і паралельним зростанням рівня самоцензури».

У червні Міжнародний інститут преси опублікував звіт на основі результатів візиту місії з встановлення фактів до країни з 31 травня по 3 червня. Звіт відзначив погіршення умов роботи засобів масової інформації у зв'язку з відсутністю поваги до розбіжностей у поглядах, безкарністю нападів на журналістів та корупцією на багатьох щаблях суспільства. Особливо наголошувалось на тому, що бачення ситуації зі свободою ЗМІ погіршилося після обрання Януковича в 2010 році, а фінансова криза, яка розпочалася в 2008 році, «підштовхнула дедалі більшу кількість засобів масової інформації до рук олігархів», які, як правило, підтримували уряд.

У серпні організація «Репортери без кордонів» і вітчизняні медійні НУО різко розкритикували Національну раду з питань телебачення і радіомовлення за

непрозору процедуру видачі ліцензій місцевим та національним засобам цифрового мовлення на 2015 рік. Декілька нових компаній, без досвіду мовлення в країні, з непрозорою структурою власництва, зареєстрованих на Кіпрі, отримали по декілька ліцензій. В той же час, провідним місцевим засобам мовлення в кількох регіонах, які розглядались як такі, що не підтримують місцеву владу, було відмовлено у видачі ліцензії.

Насильство та переслідування: За даними організації «Репортери без кордонів», впродовж перших дев'яти місяців року принаймні 20 журналістів зазнали фізичних нападів. Щонайменше 18 журналістів зазнали залякувань, і органи міліції заарештували шістьох журналістів, коли ті виконували свої професійні обов'язки. Багато з цих інцидентів сталися на місцевому рівні і були пов'язані з окремими політиками, бізнесменами, організованими злочинними групами, місцевою міліцією або з невідомими нападниками.

31 липня невідомі особи підпалили квартиру Олексія Мацуки, головного редактора Інтернет видання «Новини Донбасу» в Донецьку і залишили після себе макет вінка жалоби з приводу його смерті. На думку Мацуки, цей напад був замахом на життя, пов'язаним з його журналістською діяльністю. 7 вересня представник влади у Запоріжжі побив Аліну Котенко, журналіста газети «Репортер».

Не було досягнуто жодного прогресу впродовж року у розслідуванні зникнення і, ймовірно, смерті Василя Климентьєва (у серпні 2010 року). Климентьєв був головним редактором газети «Новий Стиль», в якій висвітлювалися питання корупції серед співробітників правоохоронних органів та інших посадових осіб у Харківській області. Президент Янукович взяв справу під особистий контроль і наказав вищим посадовим особам правоохоронних органів докласти усіх зусиль для її розкриття.

Цензура або обмеження змісту: 20 червня київська неурядова організація «Інститут масової інформації» (ІМІ) повідомила, що місцева влада в Донецьку повернулася до видачі "темників" – письмових наказів про висвітлення новин – місцевим державним засобам телебачення і радіомовлення. Практика була поширена за часів адміністрації колишнього президента Кучми, але припинена після того, як він залишив свою посаду.

16 серпня НУО «Спільна справа» повідомила, що всім державним обласним телестанціям було доручено зробити 10 негативних сюжетів в прайм-таймі про

колишнього прем'єр-міністра Тимошенко. За даними НУО, станції в Закарпатській та Херсонській областях виконали цю вказівку.

За даними ІМІ, регіональні державні друковані ЗМІ перебували під значним тиском. Їх змушували вихваляти діяльність місцевих чиновників і губернаторів. Нерідко статті мали затверджуватися у відповідному штабі правлячої Партії регіонів. ІМІ також повідомив, що політичні партії часто замовляли розміщення статей у регіональних друкованих ЗМІ, тим самим порушуючи закон. Деякі журналісти стверджували, що низька зарплата стимулювала репортерів поповнювати свої доходи, пишучи політично заангажовані статті в обмін на платню від «добродійників», які прагнули впливати на висвітлення новин.

15 квітня власник англomовної газети Kyiv Post, що проживає у Великій Британії, звільнив головного редактора Брайана Боннера після того, як той розмістив статтю, яка критикувала діяльність міністра аграрної політики. Звільнення призвело до громадських протестів і страйку співробітників журналу. 21 квітня власник знову найняв Боннера, цього разу як одного з чотирьох членів нової редакційної колегії.

У серпні Харківська телекомпанія АТН не вийшла в ефір. Те саме сталося 14 вересня зі станціями А/ТВК та Фора. Безпосередньою причиною стала відмова компаній-посередників передавати сигнали станцій. АТН намагалася посилати сигнали з власного радіопередавача, але місцева санітарна служба відмовилася видати необхідний санітарний сертифікат, обґрунтовуючи це тим, що це може призвести до негативних наслідків для здоров'я населення. АТН належала опозиційному політику, що з незначним відривом програв вибори мера Харкова в 2010 році. Телекомпанія АТН стверджувала, що новообраний мер здійснював тиск на компанії-посередники, щоб вони не передавали сигнал станції, а також наказав санітарній службі відмовити у видачі необхідного сертифікату. Станом на кінець року, станції так і не відновили мовлення.

Закони про наклеп: Наклеп вважається цивільним правопорушенням й закон обмежує обсяг відшкодувань у справах про наклеп; преса може безкарно публікувати необразливі, не підкріплені фактами судження, включаючи критику. Посадові особи користуються меншим правовим захистом від критики в порівнянні з іншими громадянами.

Вітчизняні медіа-експерти висловлювали занепокоєння з приводу високих грошових компенсацій, які вимагалися, а іноді й присуджувалися через звинувачення у наклепі. Зокрема, органи влади і публічні особи продовжували

використовувати погрози цивільними позовами щодо нібито заподіяння шкоди «честі і гідності особі» задля впливу або залякування преси чи журналістів, які проводять журналістські розслідування.

З 1 листопада вступив в силу новий закон про наклеп, який зменшив розмір грошової застави, необхідної для ініціювання справи про наклеп. Місцеві медіа-аналітики висловили занепокоєння з приводу нового закону, бо попередній закон вимагав від позивача внести заставу у розмірі 10 відсотків від заявленої шкоди, і цим захищав медіа-компанії від позовів про наклеп, які могли потенційно призвести до їхнього банкрутства. Це насправді значно скоротило кількість позовів проти засобів масової інформації та журналістів. Новий закон зменшив суму застави до фіксованої суми у розмірі 2955 гривень (370 доларів), незалежно від затребуваного обсягу відшкодувань.

Свобода інтернету

Влада не обмежувала доступ до інтернету. Особи та групи осіб могли мирно висловлювати свою думку в інтернеті, включаючи через електронну пошту. Проте, правоохоронні органи проводили моніторинг інтернету. У той час, як електронні ЗМІ залишалися вільними від прямого державного контролю, було зафіксовано щонайменше два випадки втручання з боку правоохоронних органів в діяльність відомих блогерів та в онлайн-публікації.

12 січня міліція провела обшук в квартирі відомого блогера Олени Білозерської та вилучила її комп'ютер, ноутбук, фотоапарат і відеокамеру. Обшук, як було повідомлено, був викликаний тим, що Білозерська переопублікувала у своєму блозі відео, зроблене радикальною групою, в якому було показано підпал офісу Партії регіонів у Києві. Міліція вже проводила обшук в її квартирі в березні 2010 року.

25 червня міліція порушила кримінальну справу стосовно веб-сайтів новин «Українська правда» і «Korrespondent.net» після скарги члена парламенту від Партії регіонів на погрози, що містилися в коментарях читачів. 30 червня міліція допитала журналіста Сергія Лещенка з «Української правди» і звернулася з вимогою, щоб оператори веб-сайту розкрили інформацію зі своїх серверів. Станом на кінець року подальших правових дій у цій справі не було.

Академічні свободи і культурне життя

Не було жодних обмежень з боку влади щодо академічної свободи і культурних заходів.

b. Свобода мирних зібрань та об'єднань

Свобода зібрань

Конституція загалом гарантує право на свободу зібрань. Однак, за даними вітчизняних НУО, влада часто порушувала це право, впливаючи на представників суду, щоб ті підтримували сторону місцевого чи загальнодержавного органу влади, який оскаржував законність акції протесту.

Згідно з конституцією, організатори повинні заздалегідь інформувати владу про заплановану демонстрацію. Після такого повідомлення місцеві органи влади можуть оскаржити законність протесту в суді. Суди мають широкі повноваження, щоб дозволити або відмовити в дозволі на підставі захисту населення від можливих порушень порядку або злочинів.

За словами лідера ініціативи «За мирний протест» Володимира Чемериса, протягом року в 94 відсотках випадків суд ставав на сторону місцевої влади і відмовляв у дозволі протестуючим. У 2010 році відмови становили 83 відсотки. Незважаючи на відсутність офіційних даних, згідно з численними повідомленнями НУО, у Києві суди відмовляли у проведенні оскаржених акцій протесту у близько 100 відсотках випадків.

У випадках, коли акції протесту не були оскаржені в суді, або коли вони проводилися з порушенням постанови суду, влада залучала непропорційно велику кількість міліції, іноді більшу за кількість протестуючих. Це суттєво знеохочувало участь громадськості. З іншого боку, міліція зазвичай дозволяла проводити провладні акції протесту без втручання.

9 травня Харківська правозахисна група (ХПГ) оприлюднила доповідь, в якій висловила занепокоєність з приводу тенденції до порушення основних прав людини, включаючи свободу зібрань. За даними ХПГ, протягом усього 2010 року і перших п'яти місяців цього року, було зафіксовано «значно більше» порушень свободи мирних зібрань, ніж у період між 2005 і 2009 роками.

24 серпня приблизно 13 000 активістів опозиції зібралися для відзначення 20-річчя незалежності від Радянського Союзу і на знак протесту проти арешту колишнього прем'єр-міністра Тимошенко. Демонстрантів, які намагалися пройти до будівлі

адміністрації президента, зупинила міліція, чисельність якої перевищувала кількість мирних протестуючих.

18 листопада суд підтримав клопотання Київської міської ради про заборону масових зібрань опозиції та проурядових груп на центральній площі міста, які були заплановані на 22 листопада. Міліція заблокувала учасників акції опозиції, не дозволивши їм встановити намети, але дозволила близько 400 учасникам провладної акції протесту встановити і використовувати звукопідсилююче обладнання. Присутність міліції була дуже значною, але арештів проведено не було.

Свобода об'єднань

Конституція і законодавство гарантують свободу об'єднань. Влада в цілому поважала це право на практиці, проте деякі обмеження залишилися. Попри складні вимоги щодо реєстрації організацій, не було жодних повідомлень про те, що органи влади використовували їх протягом року для того, щоб ліквідувати існуючі організації або запобігти створенню нових.

c. Свобода віросповідання

Дивіться Доповідь про стан релігійних свобод у звіті Державного Департаменту www.state.gov/j/drl/irf/rpt/.

d. Свобода пересування, внутрішньо переміщені особи, захист біженців та осіб без громадянства

Конституція і закон гарантують свободу пересування в країні, подорожей за кордон, еміграції та репатріації. Органи влади в цілому дотримувалися цих прав на практиці. Влада співпрацювала з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та іншими гуманітарними організаціями з питань надання захисту шукачам притулку, особам без громадянства та іншим, кого це стосується.

Громадяни, які хотіли поїхати за кордон, могли зробити це вільно. Влада могла відмовити у видачі закордонного паспорта тим особам, які володіли інформацією, що є державною таємницею, проте такі відмови траплялися рідко й могли бути оскаржені.

Захист біженців

Доступ до притулку: Законодавство країни передбачає надання притулку чи статусу біженця, і влада створила систему забезпечення захисту біженців. Однак на практиці влада була не в змозі забезпечити ефективний захист біженців і шукачів притулку.

8 липня парламент прийняв закон про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон містить положення, спрямовані на вдосконалення та спрощення процедур отримання притулку. Зокрема, він передбачає, що шукачам притулку видаються документи, що ідентифікують їх як шукачів притулку, які перебувають в Україні на законних підставах; визнає неповнолітніх дітей як біженців одночасно з їхніми дорослими батьками, а також надає дозвіл на постійне проживання відразу ж після визнання осіб біженцями, що полегшує їх інтеграцію в українському суспільстві. УВКБ ООН зазначило, що закон не повністю відповідав міжнародним стандартам, зокрема тому, що визначення «зацікавлених осіб», які мають право на додатковий захист було вужче, ніж у кваліфікаційній директиві ЄС. Згідно з цим законом тільки ті, хто активно подають клопотання про надання притулку вважаються «зацікавленими особами» та отримують право на додатковий захист. Ті, хто не клопотали про надання притулку, не вважаються «зацікавленими особами», хоча вони також можуть мати потребу в міжнародній допомозі.

У грудні 2010 року президент ліквідував Державний комітет у справах національностей та релігій (ДКНР) і створив Державну міграційну службу (ДМС) в рамках широкої адміністративної реформи, спрямованої на скорочення урядового апарату. Цей центральний орган виконавчої влади, що координується Міністерством внутрішніх справ, несе відповідальність за управління міграцією. Станом на жовтень, регіональні відділення ДКНР були закриті, а регіональні відділення ДМС ще не створені. Ці зміни, разом із вступом в дію нового закону про біженців, призвели до затримок в процесі оформлення заяв про надання статусу біженця чи шукача притулку.

Протягом перших дев'яти місяців року ДМС отримала 523 заяви про надання притулку. Станом на кінець року було видано 170 рішень про надання притулку. Крім того, за даними УВКБ ООН, перестановки міністерських посад і обов'язків призвели до того, що розгляд заяв про надання притулку повністю зупинився щонайменше на чотири місяці.

Адміністративні суди, які відповідають за розгляд оскаржень відмов у наданні притулку були перевантажені справами, що призвело до того, що Київський адміністративний апеляційний суд відклав розгляд апеляцій щодо депортації до

2012 року.

Не існує жодних правових положень про добровільне повернення. Однак місцеве представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) у співробітництві з Державною прикордонною службою (ДПС) та Міністерством внутрішніх справ продовжували виконання Програми сприяння добровільному поверненню, щоб допомогти мігрантам, що опинилися в скрутному становищі, та особам, які не отримали притулку, повернутися до своїх країн походження. П'ять місцевих НУО в Мукачеві, Чернігівській, Одеській, Харківській та Волинській областях брали участь у добровільній програмі повернення.

Неповернення: Влада надавала певний захист від вислання або примусового повернення біженців у країну походження у випадках, де були підстави вважати, що їхньому життю або свободі могла загрожувати небезпека через їхню расу, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи або політичні переконання. Однак було кілька винятків. Протягом року УВКБ ООН зафіксувало три інциденти, пов'язані з видворенням 13 шукачів притулку або біженців, порівняно з 6 особами в 2010 році. Інциденти включають випадки, в яких людям було відмовлено у доступі на територію України.

У березні російський активіст-еколог Денис Солопов попросив політичного притулку в країні. Хоча він отримав статус біженця в УВКБ ООН, українська влада відхилила його заяву про надання притулку. Оскільки він перебував у міжнародному розшуку, його заарештували до розгляду запиту про екстрадицію до Росії. За повідомленнями ЗМІ, Солопова випустили в липні. Він вирушив до Нідерландів, де йому було надано політичний притулок.

Жорстоке поводження з біженцями: 16 березня «Міжнародна Амністія» повідомила про жорстоке поводження і спроби депортувати вісім шукачів притулку з Афганістану, яких затримала Державна прикордонна служба в аеропорту «Бориспіль». Прес-секретар УВКБ ООН Максим Буткевич заявив, що ця ситуація показала, що «система надання притулку в Україні не працює».

У грудні 2010 року організація «Human Rights Watch» повідомила, що шукачі притулку та мігранти без документів в країні наражалися на «ризик жорстокого поводження та свавільного затримання». Незважаючи на те, що тортури «не є системними», свідчення біженців, мігрантів та шукачів притулку зазначають, що вони час від часу відбуваються. Хоча умови в деяких закладах утримання мігрантів покращилися, затримані стверджували, що траплялися випадки нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження включаючи побиття,

удари і позбавлення їжі. «Всі ці випадки жорстокого поводження мали місце в атмосфері безкарності, коли потерпілі боялися повідомляти про зловживання і порушники не притягувалися до відповідальності», - зазначалося в доповіді.

Нормативні положення, ініційовані ДПС у 2009 році, вимагають від іноземних громадян та осіб без громадянства, які прямують транзитом через країну до Західної Європи, мати при собі не менш, ніж «70 неоподаткованих мінімумів» (12 620 гривень або 1580 доларів) для підтримки їхнього перебування в країні. У вересні 2010 року УВКБ ООН заявило, що ці зміни «не повинні торкнутися доступу до процедур надання притулку або підірвати принцип не вигнання».

Правозахисні групи зазначали, що чинний закон про біженців не передбачає захист біженців війни, жертв масового насильства або шукачів притулку, яким відмовлено у наданні статусу і які можуть зіткнутися із загрозою застосування тортур або втрати життя чи свободи у разі депортації.

За даними УВКБ ООН та вітчизняних правозахисних груп, складна і обтяжлива система реєстрації часто залишала осіб, що шукають притулку, без документів протягом тривалого розгляду їхніх справ і апеляцій. Це робило їх вразливими для частих зупинок міліцією, затримань та штрафів. Біженці і шукачі притулку, в основному з Африки та Азії, часом ставали жертвами насильства і нападів на расовому ґрунті. Шукачі притулку у пунктах тимчасового тримання часом не могли подати документи на отримання статусу біженця у встановлені терміни і мали обмежений доступ до правової та іншої допомоги. Проблема ускладнювалася ще й відсутністю доступу до кваліфікованих перекладачів, які б допомогли заповнити реєстраційні документи. На додаток, деякі центри міграційної служби були закриті в рамках адміністративної реформи, що додатково обмежило доступ до послуг шукачам притулку.

Протягом року УВКБ ООН та місцеві НУО працювали з близько 138 дітьми без супроводу, які шукали притулку. Більшість з них не були зареєстровані міграційними органами і не могли отримати доступ до відповідних служб та догляду, що робило їх вразливими для експлуатації та жорстокого поводження.

Країна залишалася країною призначення та транзиту мігрантів. За даними ДПС, протягом року були виявлені 8100 нелегальних мігрантів, що на 59 менше, ніж у 2010 році. З них близько 6300 не пустили в країну і 1800 затримали при незаконному перетині кордону. За даними ДПС, 34 чеченця і 1493 узбека затримали протягом перших дев'яти місяців цього року.

За даними Міністерства внутрішніх справ, у двох нових пунктах у Чернігівській та Волинській областях протягом року утримували 282 затриманих мігранта, порівняно з 350 в 2010 році. Міністерство внутрішніх справ повідомило, що 205 біженців розмістили в двох закладах у Закарпатській та Одеській областях. Ці два заклади були розраховані на 270 осіб.

Довгострокові рішення: Біженці, що проживали в країні протягом трьох років, могли подавати клопотання про отримання громадянства.

Особи без громадянства

Відповідно до закону, підставами набуття громадянства України є: народження, територіальне походження, натуралізація, відновлення громадянства і всиновлення.

За оцінками УВКБ ООН, в країні наприкінці 2010 року було 40 353 особи без громадянства.

Особами без громадянства також вважається невідома кількість осіб, які або проживали в країні протягом десятиліть, але не визначилися зі своїм громадянством після розпаду Радянського Союзу у 1991 році, або прибули до країни як студенти чи відвідувачі до або після 1991 року. Багато з них не отримали документи на проживання та не вжили інших кроків, щоб зареєструватись згідно із правилами країни їхнього походження.

Розділ 3. Дотримання політичних прав: право громадян змінювати владу

Конституція і закон передбачають право громадян на зміну свого уряду мирним шляхом. Закон гарантував громадянам право голосу в періодичних, вільних і чесних виборах на основі загального виборчого права. Проте, деякі нещодавні вибори не відповідали міжнародним стандартам прозорості та чесності.

Вибори і політична участь

Нещодавні вибори: Перший тур президентських виборів відбувся в січні 2010 року. Міжнародні та вітчизняні спостерігачі оцінили голосування як таке, що відповідало більшості міжнародних стандартів. Оскільки жоден кандидат не отримав 50 відсотків голосів, два кандидати, які набрали найбільшу кількість

голосів – Віктор Янукович і Юлія Тимошенко – змагалися в другому турі виборів через три тижні після першого. Спостерігачі оцінили цей тур виборів у цілому як вільний і чесний. Янукович виграв з невеликою різницею, набравши 48,9 відсотка голосів.

Місцеві вибори в жовтні 2010 року не відповідали стандартам відкритості і чесності, які були встановлені на президентських виборах. За даними вітчизняних і міжнародних спостерігачів, під час голосування спостерігалися численні процедурні та організаційні порушення. Зокрема, спостерігачі відзначали недостатню підготовку членів виборчих комісій. Інші проблеми були пов'язані з новим законом про місцеві вибори, що був прийнятий за два місяці до голосування. Закон заблокував участь нових партій, уможливив зловживання адміністративним ресурсом в ході виборчої кампанії, сформував незбалансовані виборчі комісії і створив складні процедури реєстрації і голосування. Спостерігачі також повідомляли про випадки, коли правоохоронні органи здійснювали тиск на спостерігачів і кандидатів, а виборчі комісії вибірково забороняли або видаляли кандидатів з виборчих бюлетенів. Правляча партія президента перемогла у більшості великих міст і регіонів по всій країні.

17 листопада парламент ухвалив новий закон про вибори народних депутатів, який вступить у силу напередодні парламентських виборів у жовтні 2012 року. Законом введено змішану виборчу систему, в якій половина кандидатів у депутати обираються за пропорційними партійними списками, а інша половина – прямим голосуванням в одномандатних округах. Закон також збільшив з 3 до 5 відсотків частку від загального числа голосів, які необхідно набрати партії, аби отримати місця в парламенті і заборонив участь партійних блоків у виборах.

Участь жінок і національних меншин: Жінки займали 36 місць із 450 наявних у парламенті. Жінка перебувала на посаді Секретаря Ради національної безпеки і оборони України. Серед 18 членів Конституційного Суду були дві жінки-судді.

Немає точних даних про чисельність національних меншин в парламенті і кабінеті міністрів у зв'язку з законодавством про право на приватне життя.

Лідери кримських татар продовжували закликати до внесення змін до закону про вибори, щоб надати їм більше представництва у кримському та національному парламентах. Закон не передбачає створення регіональних політичних партій, тому кримським татарам доводилося вступати до загальнонаціональних політичних партій і блоків. Лише один кримський татарин був членом

національного парламенту.

У жовтні Рефат Чубаров, заступник голови Меджлісу (керівного органу) кримськотатарського народу, висловив занепокоєння тим, що представництво кримських татар, які складають 13 відсотків населення Криму, продовжувало знижуватися в органах місцевого самоврядування. За словами Чубарова, кримські татари були представлені на рівні 4-5 відсотків в органах місцевого самоврядування Криму. Кримські татари займали сім місць у кримському парламенті із 100 наявних. Меджліс не був визнаний національною владою.

Розділ 4. Корупція і прозорість в органах державної влади

Закон передбачає кримінальну відповідальність за корупційні діяння посадовців, проте притягнення до відповідальності за корупцію було неефективним і покарання застосовувались рідко. Корупція залишалася однією з найпоширеніших проблем у виконавчій, законодавчій та судовій гілках влади і в суспільстві. Представники влади на всіх рівнях часто вчиняли корупційні діяння.

7 квітня парламент прийняв Закон «Про засади запобігання та протидії корупції», який набув чинності 1 липня. Ним розширено перелік осіб, які можуть бути притягнуті до відповідальності за корупцію, включаючи (на додаток до державних службовців) осіб, які надають публічні послуги, такі як нотаріуси чи помічники народних депутатів. Він встановив вимоги для публічних службовців декларувати свої доходи і витрати, обмежив можливості для чиновників отримувати подарунки, наймати на роботу близьких родичів, або використовувати інформацію, яку вони дізналися в ході своєї роботи заради особистого збагачення. Міністерство юстиції, відповідно до закону, відповідає за створення і ведення реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

27 травня Група держав проти корупції Ради Європи (GRECO) висловила занепокоєння тим, що антикорупційним зусиллям країни не вистачало цілісного, незалежного органу по боротьбі з корупцією та детального плану дій з реалізації Національної антикорупційної стратегії.

У квітні 2010 року Президент Янукович заявив, що Генеральна прокуратура порушила більш, ніж 30 кримінальних справ стосовно членів попереднього уряду. Опозиційні політики і правозахисні групи стверджували, що справи були політично вмотивованими. Місцеві та міжнародні спостерігачі висловили стурбованість з приводу звинувачень, відзначивши, що в той час як влада має право на розслідування корупції, кримінальне переслідування не повинно бути

вибірковим або політично вмотивованим. Янукович спростував звинувачення в вибіркового переслідуванні і заявив, що «стосовно представників нинішньої і попередньої влади було порушено сотні кримінальних справ». Однак серед цих посадовців немає високопоставлених представників чинної влади.

Станом на кінець року судові процеси щодо п'яти представників колишньої влади за звинуваченням у корупції і зловживанні тривали. Георгій Філіпчук та Анатолій Макаренко були звільнені з-під варти під підписку про невиїзд. Щодо Євгена Корнійчука була застосована амністія. Двоє залишалися під вартою: колишній міністр внутрішніх справ Луценко і колишній в.о. міністра оборони Валерій Іващенко, який перебував під вартою з серпня 2010 року.

21 січня Кримська прокуратура порушила кримінальну справу проти Анатолія Гриценка, члена Партії регіонів і колишнього спікера Кримського парламенту, за звинуваченням у шахрайстві під час приватизації державного земельного фонду в період між 2001 і 2005 роками. Гриценка затримали 25 січня і станом на кінець року він залишався під вартою.

Корупція в міліції залишалася проблемою. Генеральна прокуратура повідомила, що протягом року ініціювала і направила до суду кримінальні справи за обвинуваченням у корупційних діях проти 385 співробітників міліції, 120 податківців, 36 митників, 18 прокурорів, шести співробітників Служби безпеки, п'яти прикордонників і 86 співробітників пенітенціарної служби.

Судді користуються недоторканністю і не можуть бути затримані чи заарештовані без згоди Верховної Ради України. ГПУ підтвердила, що протягом року вона почала розслідування щодо 33 випадків корупції стосовно суддів, і передала до суду 35 справ за обвинуваченням суддів у вчиненні корупційних злочинів. Протягом року 16 суддів були визнані винними у скоєнні правопорушень, 12 засуджені за одержання хабара, один - за винесення завідомо неправосудного рішення, і три – за зловживання владою та службовим становищем.

20 вересня Київський міжнародний інститут соціології опублікував результати опитування про корупцію в країні: 60 відсотків респондентів вказали, що вони були залучені в корупційні стосунки з представниками влади упродовж останніх 12 місяців.

Конституція та закони надають громадянам право доступу до офіційної інформації, за винятком відомостей, які стосуються національної безпеки. Державні установи зобов'язані реагувати на запити про надання інформації не

пізніше 10 днів і надавати запитувану інформацію у 30-денний строк після надходження такого запиту. Відмови можуть бути оскаржені у вищих інстанціях відповідних установ, а потім – у суді. Проте доступ до офіційної інформації залишався ускладненим. Посадовці часто не розуміли вимог закону і часом відмовляли в наданні інформації.

У квітні набув чинності новий закон про доступ до публічної інформації. Він вимагає від представників влади надавати інформацію за запитом громадськості. Однак, місцеві ЗМІ та НУО повідомляли, що реалізація закону була нерівномірною, і що надходили повідомлення про те, що влада відмовлялася надати запитувану інформацію.

Розділ 5. Ставлення влади до розслідування міжнародними та неурядовими організаціями заяв щодо порушень прав людини.

Різноманітні вітчизняні та іноземні правозахисні групи в цілому працювали без обмежень з боку влади, провадячи розслідування та оприлюднюючи інформацію про факти порушення прав людини. Утім, не всі посадовці були однаково відкриті до співробітництва і до реагування на рекомендації, тому в деяких випадках між посадовцями та НУО існував клімат недовіри. Незважаючи на повідомлення про залякування з боку СБУ, НУО продовжували відкрито критикувати діяльність влади у сфері прав людини.

17 травня парламент ухвалив у першому читанні проект закону про громадські організації, спростивши вимоги до реєстрації і знявши обмеження їхньої діяльності. Групи громадянського суспільства, які брали активну участь в розробці проекту, закликали парламент прийняти закон. Однак цей законопроект станом на кінець року не був прийнятий.

Органи влади з прав людини: Конституція передбачає посаду Омбудсмена з прав людини, офіційна назва якої - Уповноважений Верховної Ради з прав людини. 14 січня уповноважений з прав людини Ніна Карпачова, згідно з вимогами конституції, представила в парламенті доповідь про стан дотримання прав людини в країні в 2010 році. Правозахисні групи розкритикували звіт за те, що він був занадто короткий, а омбудсмена – за брак співпраці з правозахисними організаціями та за те, що не були відкриті регіональні представництва. Вони визнали, що офіс омбудсмена був активним, але висловили занепокоєння тим, що його зусилля не приводили до системних змін.

За даними уповноваженого з прав людини, протягом року 164 146 осіб звернулися зі скаргами до офісу омбудсмена. З них приблизно 45 відсотків стосувалися громадянських прав, зокрема, права на справедливий суд, зловживань з боку співробітників правоохоронних органів, а також своєчасного виконання судових рішень. Решта скарг стосувалися порушення соціальних (15 відсотків) та майнових (13 відсотків) прав, особистих прав (13 відсотків), зокрема, права на життя, повагу до особистої недоторканності, заборони тортур у місцях позбавлення волі і політичних прав (12 відсотків).

Парламентський комітет з прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин продовжував діяти протягом року. Підкомітети його працюють над такими питаннями, як міжнаціональні відносини, гендерна політика, права корінних народів, національних меншин та етнічних груп, депортованих осіб, які постраждали від політичних репресій, національної політики, запобігання внутрішнім конфліктам, питаннями біженців та міграції.

Розділ 6. Дискримінація, соціальні утиски і торгівля людьми

Закон забороняє дискримінацію за расовою, статевою, мовною, соціальною чи іншими ознаками. В той же час, дискримінація з боку влади та суспільства зберігалася, і влада не була спроможна ефективно забезпечувати дотримання заборон щодо дискримінації. Конституція і законодавство забороняють дискримінацію за ознакою раси, кольору шкіри й етнічного та соціального походження. Законом передбачена кримінальна відповідальність за навмисні дії щодо розпалювання ненависті чи дискримінації за ознакою національності, раси або релігії, в тому числі образу національної честі та гідності громадян у зв'язку з їх релігійними і політичними переконаннями, расою або кольором шкіри.

Жінки

Згвалтування та побутове насильство: Закон забороняє згвалтування, але недостатньо чітко сформульований в тій частині, яка стосується подружнього згвалтування. Притягнення до відповідальності за згвалтування у шлюбі може здійснюватись на підставі норми закону, що встановлює відповідальність за «примус матеріально залежної особи до статевих стосунків». За даними Міністерства внутрішніх справ, протягом року міліція зареєструвала 586 випадків

згвалтування або спроб згвалтування, що на 2,3 % менше порівняно з аналогічним періодом 2010 року.

Серйозною проблемою залишалось побутове насильство проти жінок. Насильство з боку подружжя протизаконне, але було повсюдним явищем. За твердженням правозахисних груп, відсоток жінок, які ставали жертвами фізичного насильства або психологічного тиску вдома, залишався високим.

Закон дозволяє адміністративний арешт на строк до п'яти днів за злочини, пов'язані з насильством у сім'ї.

Протягом року Міністерство внутрішніх справ зареєструвало 162 768 скарг на насильство в сім'ї. 81304 чоловіків і 5876 жінок перебували під наглядом міліції за насильство в сім'ї. Станом на кінець року, за даними Міністерства внутрішніх справ, 109 468 осіб перебували на обліку міліції за насильство в сім'ї, порівняно з 102 133 в 2010 році.

Протягом перших дев'яти місяців року міліція зробила 76 100 попереджень і видала 3700 захисних приписів у зв'язку з насильством в сім'ї. За цей же період до адміністративної відповідальності було притягнуто 98 928 осіб за насильство в сім'ї і за невиконання вимог захисного припису.

Закон вимагає, щоб влада забезпечила роботу притулків у кожному великому місті, але на практиці цього не сталося через відсутність фінансування на місцевому рівні.

За даними Міністерства соціальної політики, існував 21 центр соціально-психологічної допомоги та 15 центрів допомоги матерям і дітям в 18 областях, Криму, містах Києві та Севастополі. Протягом року ці центри надали допомогу 7722 особам, з яких як мінімум 226 стали жертвами насильства в сім'ї. Крім того, 5526 особам центри надали консультації в телефонному режимі. НУО забезпечували роботу додаткових центрів для жертв насильства в сім'ї в Вінницькій, Донецькій, Житомирській, Одеській, Чернігівській, Полтавській, Сумській та Хмельницькій областях.

За інформацією жіночих правозахисних груп, приватні та муніципальні притулки не завжди були доступними для тих, хто їх потребував. Деякі з них узагалі не функціонували протягом року, а притулки в Києві не приймали жінок, які не мали київської реєстрації. Державні центри пропонували потерпілим від побутового насильства лише обмежену юридичну та психологічну допомогу.

Сексуальні домагання: Закон про рівні права та можливості кваліфікує сексуальні домагання як дискримінацію, однак, правозахисні групи, що займаються правами жінок, стверджували, що він не містить ефективних механізмів для захисту від сексуальних домагань. Жіночі організації повідомляли, що жінки повсюдно наражалися на сексуальні домагання і навіть примус до статевих відносин на роботі.

Хоча закон забороняє примушування до статевих стосунків «матеріально залежної особи», що включає в себе робітників і найманих працівників, юристи вважали існуючі форми захисту від домагань недостатніми. Неурядова організація «Ла Страда-Україна», яка займається гендерними питаннями, забезпечувала дію національної «гарячої телефонної лінії» для жертв насильства та сексуального домагання. Протягом року на «гарячу лінію» зателефонували 12 162 особи. З них 44,1% стосувалися психологічного, 44,7% - фізичного, 6,5% - економічного і 4,7% - сексуального насильства.

Секс-туризм: Секс-туризм залишався проблемою, однак, не було жодних офіційних статистичних даних про його масштаби. 29 червня Катерина Левченко, президент «Ла Страда-Україна» заявила в інтерв'ю Бі-бі-сі, що секс-туризм продовжував зростати. Протягом року місцева феміністська група FEMEN проводила демонстрації проти зростання секс-туризму в країні. У 2009 році тодішній міністр внутрішніх справ Луценко заявив в інтерв'ю газеті «Сьогодні», що "Україна перетворюється на рай для секс-туризму".

Репродуктивні права: Влада визнавала основне право подружніх пар та окремих осіб вільно та відповідально вирішувати, скільки їм заводити дітей, коли та з якими інтервалами. Медичним закладам та місцевим НУО, які опікуються питаннями охорони здоров'я, дозволялося вільно розповсюджувати інформацію про планування сім'ї під загальним керівництвом Міністерства охорони здоров'я. Право на користування контрацептивами жодним чином не обмежується.

Високоякісна допологова та післяпологова медична допомога залишалася недоступною для багатьох жінок через недофінансування державних лікарень та брак якісного обладнання, а послуги приватних клінік коштували дуже дорого. За даними Міністерства охорони здоров'я, показник смертності матерів при пологах протягом року становив 17,6 випадків на 100 000 новонароджених. Серед проблем охорони репродуктивного здоров'я населення, які впливали на функціонування всієї системи, слід особливо відзначити стрімке поширення інфекцій, що передаються статевим шляхом, зокрема ВІЛ/СНІД; низьку якість медичної

допомоги у сфері статевого та репродуктивного здоров'я, яка надавалася державними лікарнями; погану поінформованість населення про сучасні засоби контрацепції; а також дорожнечу медичних послуг у приватних клініках, яка зробила їх недоступними для широких верств населення на місцях.

Чоловіки і жінки мали однаковий доступ до діагностики та лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом, але місцеві НУО, що займалися питаннями охорони здоров'я, та клініки повідомляли, що жінки частіше за чоловіків зверталися по медичну допомогу і приводили своїх партнерів. Правозахисні групи, що займаються питаннями прав ромів повідомляли, що ромські жінки зазнавали расової дискримінації при отриманні медичної допомоги і не мали доступу до інформації з питань здоров'я.

Дискримінація: За законом жінки користуються тими ж правами, що і чоловіки, включаючи рівну оплату за однакову працю, і цей принцип загалом був дотриманий. Проте в галузях, де переважну більшість працюючих склали жінки, середня заробітна плата була нижчою. Жінки отримували нижчу заробітну плату через обмежені перспективи кар'єрного росту та специфіку тих сфер, у яких працюють жінки.

Діти

11 серпня Президент Янукович підписав указ про створення посади омбудсмена президента з прав дитини. Представник стежить за дотриманням вітчизняних та міжнародних зобов'язань країни у галузі прав дітей, бере участь у розробці указів президента і законопроектів з цієї тематики, і працює з громадськістю для інформування про права та інтереси дітей.

Реєстрація народження: Громадянство набувається за місцем народження або за батьківством. Дитина, народжена на території України в сім'ї осіб без громадянства, які постійно проживають на території України, є громадянином України. Закон вимагає від батьків зареєструвати дитину протягом місяця після народження.

Освіта: Хоча освіта була безоплатною, загальною та обов'язковою для дітей віком до 15-ти років, державна система освіти продовжувала потерпати від хронічного недофінансування, а діти з малозабезпечених сімей продовжували залишати школу до досягнення ними 15-річного віку.

За даними звіту від 2009 року, оприлюдненого коаліцією 14-ти неурядових організацій, які опікуються правами дитини, понад 20 000 дітей не відвідували школу. Цей звіт, який охоплював період від 2002 до 2008 років, був представлений Комітету ООН з прав дітей. Чимало дітей працювали в сільському господарстві та на нелегальних вугільних шахтах, а в деяких випадках батьки змушували дітей до жебрацтва. НУО повідомили, що невідвідування шкіл залишалося серйозною проблемою серед населення у сільській місцевості та в ромських громадах. В деяких випадках сільські школи закривалися через надто малу чисельність дітей шкільного віку, внаслідок чого учні були змушені долати велику відстань до школи в іншому селі, нерідко власним коштом.

Жорстоке поводження з дітьми: Діти продовжували потерпати від насильства та жорстокого поводження. За даними Міністерства внутрішніх справ, протягом перших 11 місяців цього року 9926 неповнолітніх стали жертвами злочинів, у тому числі 57 постраждали від навмисно завданих тілесних ушкоджень. МВС також зареєструвало 124 випадки згвалтування дітей і 256 випадків розбещення неповнолітніх протягом перших 11 місяців року.

Закон передбачає кримінальне покарання строком до 3-х років позбавлення волі за примушування дітей до жебрацтва.

Дитячі шлюби: Мінімальний вік для вступу в шлюб становить 17 років для жінок і 18 років для чоловіків. За законом суд може дозволити вступ у шлюб особам, які досягли 14-річного віку, якщо встановлено, що це в інтересах дитини. За статистичними даними ЮНІСЕФ, 10 % жінок у віці від 20 до 24 років повідомили, що вони були в шлюбі або в союзі, перш ніж їм виповнилось 18 років. Ромські правозахисні групи повідомляли, що ранні шлюби дівчат віком до 18-ти років були поширеним явищем в ромській громаді.

Сексуальна експлуатація дітей: Сексуальна експлуатація дітей у комерційних цілях залишалася серйозною проблемою. За повідомленнями представників вітчизняних та закордонних правоохоронних органів, значна частка розміщених в Інтернеті порнографічних матеріалів за участю дітей продовжувала походити з території країни.

У своєму виступі 1 червня Уповноважений з прав людини Ніна Карпачова навела статистику Інтерполу, який оцінив український ринок дитячої порнографії в 100 мільйонів доларів на рік. Карпачова також зазначила, що за останні п'ять років за сексуальні злочини проти дітей були засуджені близько 3000 осіб.

У законі використовується міжнародно визнане визначення дитячої порнографії. Суди мають право обмежити доступ до веб-сайтів, які поширюють дитячу порнографію, а також призначити фінансові санкції і тюремне ув'язнення для тих, хто забезпечує роботу таких веб-сайтів.

Мінімальний термін ув'язнення за зґвалтування дитини становить 10 років. Розбещення неповнолітніх віком до 16-ти років карається позбавленням волі строком до п'яти років. Аналогічний злочин проти дитини віком до 14-ти років карається позбавленням волі строком від п'яти до восьми років.

Безпритульні діти: За даними Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, станом на листопад у всіх областях, містах Києві і Севастополі працювало 117 притулків для дітей та центрів допомоги. У притулках було облаштовано 4243 місця для дітей, і протягом перших дев'яти місяців року притулками скористалися 10700 дітей.

Міжнародні викрадення дітей: Країна є учасницею Гаазької конвенції 1980 року про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Дивіться інформацію Держдепартаменту по конкретній країні за посиланням: http://travel.state.gov/abduction/country/country_3781.html.

Антисемітизм

В Україні за даними державного перепису населення та оцінками міжнародних єврейських організацій проживає 103 600 євреїв (приблизно 0,2%). Місцеві ж єврейські лідери оцінюють чисельність осіб єврейського походження у 370 тисяч.

Мала місце низка актів антисемітизму, в деяких випадках вчинено акти вандалізму проти майна єврейських громад. За даними Асоціації єврейських організацій та общин (Ваад) України, протягом року було зафіксовано 11 випадків вандалізму порівняно з 16-ма у 2010 році та 19-ма у 2009 році. Повідомлень про насильницькі акти антисемітизму протягом року не було.

У квітні фарбою було облито будівлю єврейської громади в Сумах. Інші акти вандалізму протягом року були спрямовані на пам'ятник жертвам Голокосту у Львівській області (в березні), синагогу в Євпаторії (в березні) і пам'ятник жертвам Голокосту у Феодосії (в червні).

Станом на кінець року не було повідомлень про те, що влада виявила підозрюваних або затримала причетних до вандалізму відносно майна єврейської громади у 2010 році, в тому числі щодо облиття фарбою пам'ятника на місці народження Рабина Менахема Шнеєрзона в Миколаєві.

Протягом року від членів маргінальних популістських і націоналістичних партій та організацій час від часу звучали екстремістські, нетерпимі та антисемітські висловлювання. Свастики, нанесені аерозольною фарбою, були звичайним явищем по всьому Києві.

За словами представників єврейської громади Херсона, станом на кінець року суд над Сергієм Кириченком, який робив часті антисемітські висловлювання під час виступів у засобах масової інформації, продовжувався. Кириченко звинуватив євреїв у пограбуванні населення країни і в змові з метою поневолити українців і винищити слов'ян. Суддя наказав Кириченку пройти психіатричну експертизу, але він подав скарги і клопотання, які затримали розгляд справи. В листопаді 2010 року Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення винесла попередження Херсонській телерадіокомпанії з приводу расистських та антисемітських висловлювань, які Кириченко зробив в 2009 році у місцевій радіопередачі.

Антисемітські статті продовжували з'являтися в невеликих виданнях, хоча їх кількість і тираж продовжували скорочуватися. За даними ВААД, 18 антисемітських статей були опубліковані в найбільших друкованих ЗМІ протягом року в порівнянні з 25 в 2010 році і 46 в 2009 році.

Посадовці високого рівня, політики різних політичних партій продовжували докладати зусиль у боротьбі з антисемітизмом, виступаючи проти екстремізму та соціальної нетерпимості і критикуючи прояви антисемітизму.

Міністерство закордонних справ, Міністерство внутрішніх справ, Державна прикордонна служба, Державна митна служба, Державний комітет з туризму, а також інші установи співпрацювали для підтримки єврейського паломництва до місця поховання в Умані Рабина Нахмана, засновника Брацлавського руху хасидів. За повідомленнями ЗМІ, у вересні близько 26 000 паломників прибули до Умані. Дедалі більше єврейських паломників відвідували місця поховань видатних духовних лідерів у Меджибожі, Бердичеві, Гадячі.

Протягом року ВААД повідомив про сплеск анти-паломницької і антисемітської риторики в Умані. У червні і липні група під назвою «Ми уманчани» організувала

кілька мітингів проти щорічного єврейського паломництва до міста. В середині вересня інша група написала листа Президенту Януковичу, пропонуючи перенести останки Рабина Нахмана до Ізраїлю, щоб запобігти конфліктам із паломниками. В кінці вересня партія «Свобода» і права група «Сокіл» оголосили про свої плани провести марш під назвою «Умань без хасидів». Суд заборонив цей марш і міліція розігнала протестуючих «Свободи». На короткий час міліція затримала 67 осіб і видала їм попередження за порушення постанови суду.

Торгівля людьми

Дивіться Доповідь Державного департаменту щодо торгівлі людьми за посиланням: www.state.gov/j/tip

Особи з обмеженими можливостями

Закон забороняє дискримінацію осіб з обмеженими фізичними, психічними чи розумовими можливостями при працевлаштуванні, навчанні, доступі до медичного обслуговування або в інших сферах державних послуг, проте, влада, як правило, не виконувала цих законодавчих вимог.

Станом на січень, за даними Державного комітету статистики, нараховувалося 2 709 982 особи з обмеженими можливостями, у тому числі 165 121 дитина. НУО скаржилися на те, що уряд не виділяв достатніх ресурсів, щоб допомогти людям з обмеженими можливостями.

За словами Семена Глузмана, представника Асоціації психіатрів України (АПУ), пацієнти у психіатричних закладах продовжували наражатися на ризик жорстокого поводження, а багато психіатричних лікарень продовжували використовувати застарілі методи лікування і препарати. За даними АПУ, недостатнє фінансування, відсутність громадських спостережних рад в психіатричних лікарнях, відсутність у пацієнтів доступу до юридичної допомоги, і слабе забезпечення дотримання правового захисту позбавляли пацієнтів з обмеженими можливостями їхнього права на належне медичне обслуговування.

Відповідно до закону, роботодавець повинен виділити 4 відсотки робочих місць для працевлаштування осіб з обмеженими можливостями. НУО зазначали, що багато працівників, влаштованих на ці посади, отримували номінально заробітну плату, але фактично не працювали на місці роботи. За даними Міністерства соціальної політики, протягом перших дев'яти місяців року 7900 інвалідів

отримали роботу через державну службу зайнятості.

Міністерство освіти підтвердило, що працювали 382 середні спеціальні навчальні заклади та школи-інтернати, де навчалося 46 327 дітей. Крім того, Міністерство освіти підтвердило, що було 40 371 класів з інклюзивною освітою, які відвідували 69 621 дитини з особливими освітніми потребами. У загальноосвітніх школах працювало 508 класів для дітей з обмеженими можливостями, в яких навчалися 4 845 дітей.

За повідомленнями правозахисних груп, попри існуючі правові гарантії, переважна більшість громадських споруд залишалася недоступною для осіб з обмеженими можливостями. Як наслідок, для них утруднювався доступ до життєво важливих послуг і видів діяльності, зокрема до працевлаштування, освіти, медичної допомоги, транспортних засобів і фінансових послуг. НУО висловили занепокоєння відсутністю програм сприяння інтеграції студентів-інвалідів у загальну студентську спільноту, а також тим, що відсутність програм оцінки їхніх потреб у державних центрах зайнятості призводила до призначення випускників з обмеженими можливостями на непридатні для них місця роботи.

Національні / расові / етнічні меншини

Конституція та закон забороняють дискримінацію за расовою приналежністю, кольором шкіри, етнічним та соціальним походженням, при цьому спостерігачі з НУО повідомляли, що протягом року відзначалося скорочення кількості злочинів на ґрунті ненависті. Розпалювання ненависті на етнічному чи релігійному ґрунті є кримінальним злочином, проте, як заявляли правозахисні організації, практичне застосування цієї правової норми ускладнювалося вимогою закону щодо доведення наявності прямого умислу, в тому числі доведення завідомо обдуманого наміру розпалювання ненависті. Органи міліції та прокуратури, як правило, розслідували расово вмотивовані злочини за статтями про хуліганство чи інші подібні правопорушення.

Влада визнавала, що прояви расизму та етнічно вмотивовані напади становили проблему. В той же час, деякі посадовці продовжували применшувати її значення, стверджуючи, що ксенофобія не була проблемою, а насильницькі напади були поодинокими інцидентами. Правоохоронні органи часто рекомендували африканським студентам залишитися вдома після настання темряви, і взагалі триматися подалі від місць, де збирається молодь.

Офіційних статистичних даних про кількість нападів на расовому ґрунті не було в наявності. Однак моніторингова група «Ініціатива розмаїття» - коаліція міжнародних та вітчизняних неурядових організацій на чолі з місією МОМ у Києві - повідомила про 23 напади, які відбулися протягом року, з 40 постраждалими. За аналогічний період 2010 року було повідомлено про сім нападів. Згідно з даними «Ініціативи Розмаїття», розпочато вісім кримінальних справ стосовно нападів, які були задокументовані протягом року.

За даними Генеральної прокуратури, станом на кінець року до суду було передано три кримінальні справи, пов'язані з наміром розпалювання ненависті і тривало розслідування трьох інших випадків. Протягом року п'ятьох осіб визнали винними в порушенні закону проти розпалювання ненависті, порівняно з трьома в 2010 році, і чотирма в 2009 році. За даними Генеральної прокуратури, чотирьох з п'яти осіб звільнили за амністією, а п'яту - у зв'язку з «дієвим каяттям». МОМ зазначила, що співробітники правоохоронних органів, як правило, недостатньо підготовлені до застосування закону проти розпалювання ненависті, і міліцією зазвичай застосовуються закони про боротьбу з хуліганством, щоб провести арешти в таких випадках.

Кримінальний кодекс передбачає посилення покарання за злочини на ґрунті ненависті. Навмисне вбивство на ґрунті расової, етнічної або релігійної ненависті карається позбавленням волі на строк від 10 до 15 років. Крім того, інші злочини на ґрунті ненависті можуть каратися штрафом у розмірі від 3,400 до 8,500 гривень (425 – 1063 доларів) або позбавленням волі на строк до п'яти років.

Правозахисні групи заявляли, що міліція час від часу затримувала осіб з темним кольором шкіри та набагато частіше проводила свавільну перевірку документів таких осіб. Подекуди жертв ксенофобських нападів притягували до відповідальності за дії з метою самооборони.

Найбільшу активність серед ксенофобських груп виявляли незареєстрована Українська націонал-трудова партія, організація «Патріот України», Український рух проти нелегальної імміграції, «Біла влада – Скінхед Спектрум», українська філія мережі «Кров і честь», а також «Світова церква Творця Рутенія». Усі ці групи вочевидь мали маргінальний характер і були погано організованими.

Роми продовжували зазнавати дискримінації з боку влади та суспільства. За даними ромських правоохоронних груп, чисельність ромського населення в Україні становила від 200 тис. до 400 тис. осіб. У той же час, за офіційними даними перепису населення їх було 47 600. Ця розбіжність у статистиці частково

пояснювалася браком юридичної документації та обліку реєстраційних даних багатьох членів ромської громади. За даними експертів, існувало 200 ромських НУО, дві з яких були загальнонаціональними.

Близько двох третин ромів були неписьменними, 15% були інфіковані туберкульозом, а рівень інфікованості туберкульозом серед ромських дітей в Закарпатті становив 60%. Одна третина ромів не мала коштів на ліки та медичні послуги.

Представники ромів та інших меншин стверджували, що органи міліції, як правило, закривали очі на прояви насильства проти них, і посилалися на етнічну приналежність ромів в рапортах про скоєні злочини. Ромські правозахисні організації повідомляли про кілька випадків у Львівській області, де міліціонери заходили в їхні поселення, затримували чоловіків, і відводили їх до відділень міліції для зняття відбитків пальців та ідентифікації. Згідно з цими повідомленнями, міліціонери не вказували причину затримання або зняття відбитків пальців, і жорстоко поводитися із затриманими ромами.

Надходило менше повідомлень про співпрацю органів влади з ромською громадою, ніж в 2009 році. Голова Конгресу ромів України Петро Григориченко був колишнім членом ради з національної та етнічної політики при президенті та членом громадської ради при ДКНР.

Конституція гарантує вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин. За даними Міністерства освіти, налічувалось 1149 освітніх закладів з російською мовою навчання, в яких навчалося 685 806 школярів. За даними Міністерства, 1 242 184 студенти вивчали російську мову як окремий предмет у середніх школах і 13 147 учнів середніх шкіл вивчали російську мову як факультативний предмет.

Українська та кримськотатарська меншини в Криму продовжували скаржитися на дискримінацію з боку етнічної російської більшості на півострові і в Севастополі. Вони закликали до надання українській та кримськотатарській мові рівного статусу з російською.

Станом на 1 січня Кримський республіканський комітет з міжетнічних відносин повідомив, що приблизно 264 500 зареєстрованих кримських татар жили в країні, в тому числі в Криму та в Херсонській області.

За даними комітету, кримські татари проживали у 300 населених пунктах на Кримському півострові, і влада виділила 24,9 мільйонів гривень (3,1 мільйони доларів) для їх інтеграції протягом року. За твердженнями кримських татар, дискримінація з боку місцевих чиновників позбавляла їх рівних можливостей щодо працевлаштування в органах місцевої адміністрації, а пропагандистські кампанії, що проводилися в першу чергу проросійськими групами, сприяли посиленню ворожих настроїв по відношенню до них серед місцевого населення. 5 жовтня, під час зустрічі з представниками дипломатичного корпусу України, Мустафа Джемільєв, голова Меджлісу кримськотатарського народу, заявив, що багато кримських татар почали думати, що «уряд вважає їх людьми другого сорту».

Прояви суспільної нетерпимості, дискримінація та акти насильства на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

Спільнота лесбійок, геїв, бісексуалів і трансгендерних людей (ЛГБТ) продовжувала потерпати від соціального таврування та дискримінації. Ті, хто відкрито заявляв про свою сексуальну орієнтацію, зазнавали дискримінації при здобутті освіти, на роботі, у доступі до медичного обслуговування та інформації про профілактику ВІЛ/СНІД.

За даними зареєстрованої організації з захисту прав ЛГБТ «Наш світ», правоохоронці були причетні до 69 встановлених випадків дискримінації гомосексуалістів та лесбійок протягом 2010-2011 рр. Група також стверджувала, що органи міліції знущалися з гомосексуалістів та лесбійок і збирали їхні персональні дані, тим часом як Міністерство внутрішніх справ ігнорувало гомофобські настрої серед своїх працівників.

Згідно з повідомленням організації «Наш світ», 20 лютого стався інцидент в місті Макіївка Донецької області, в якому кілька молодих людей увірвалися до кімнати, де ЛГБТ-організація робила презентацію, почали кидали петарди і викрикувати гомофобні гасла. Керівник організації подав скаргу в міліцію. Станом на жовтень

не було інформації про результати розслідування.

Інші прояви насильства або дискримінації в суспільстві

Люди з ВІЛ/СНІД стикалися з дискримінацією і часом не мали доступу до лікування. Всеукраїнська мережа людей, які живуть з ВІЛ (ЛЖВ) продовжувала відмічати, що люди з ВІЛ/СНІД стикалися з дискримінацією на робочому місці, втратою роботи без можливості правового захисту, переслідуваннями з боку правоохоронних органів і прокуратури, соціальною ізоляцією та стигматизацією.

Установи, що надають послуги ВІЛ-інфікованим повідомляли, що перевірки органами міліції клінік замісної терапії, які почалася в кінці 2010 року, тривали протягом усього року. 18 січня Міністерство внутрішніх справ видало наказ для співробітників правоохоронних органів збирати особисті дані пацієнтів, які включені до програми замісної терапії. За даними організації «Human Rights Watch», міліція проводила рейди у закладах лікування від наркотичної залежності, вимагала від пацієнтів розкриття конфіденційної інформації, «в тому числі щодо їх ВІЛ-статусу і судимості», і вимагали від закладів, які надавали послуги ВІЛ-інфікованим, передати проектну документацію, тим самим «фактично паралізуючи роботу з профілактики ВІЛ та інформаційно-пропагандистських програм для наркозалежних осіб».

Розділ 7. Права найманих робітників

а. Свобода об'єднань і право на ведення колективних переговорів

Закон надає працюючим особам право створювати і вступати до профспілок без попереднього дозволу. За законом всі профспілки мають рівний статус, а створення профспілки не вимагає дозволу влади.

Закон гарантує робітникам право на страйк, якщо такий страйк не загрожує національній безпеці, здоров'ю населення або правам і свободам інших. У цілому це право шанувалося на практиці. Право на страйк не поширюється на співробітників Генеральної прокуратури, судових органів, збройних сил, органів безпеки, правоохоронних органів, працівників транспортної галузі або державних

службовців. Особовий склад цих організацій має право на захист своїх інтересів у рамках судової системи.

Права на страйк не мають федерації або конфедерації профспілок. Страйк може бути проведений лише у випадку, коли за нього проголосують дві третини працівників, що профспілки вважали невинувато високим порогом. Закон дозволяє профспілкам організувати і брати участь в колективних переговорах. Він передбачає створення спільних комісій у складі представників працівників трудового колективу та керівництва для врегулювання розбіжностей у питаннях заробітної плати, умов праці, а також прав та обов'язків керівників на рівні підприємства. Національна служба посередництва і примирення виступає посередником в трудових спорах. Не існує правових механізмів для запобігання антипрофспілковій дискримінації.

Практика в цілому засвідчувала дотримання права на створення профспілок. Для повноцінного функціонування профспілка повинна бути зареєстрована владою. Профспілки повідомляли, що вкрай обтяжлива процедура реєстрації передбачала візити до доброго десятка різних установ і сплату цілої низки зборів. Міжнародна конфедерація профспілок (МКП) охарактеризувала ці реєстраційні вимоги як «обмеження, неприйнятне за міжнародними стандартами трудового законодавства». Проте профспілки, члени Федерації професійних спілок України (ФПУ), яка успадкувала майно офіційних профспілок радянської доби, мали переваги в залученні робітників до своїх лав.

На додаток, нещодавнє прийняття та вступ в дію закону про соціальний діалог призвело до збільшення навантаження на невеликі та незалежні профспілки у частині відповідності критеріям для участі у тристоронніх переговорах, програмах соціального страхування та представлення інтересів працівників на національному та міжнародному рівнях. Хоча це не впливає прямим чином на свободу об'єднань робітників, обмеження профспілок за критеріями впливає на можливості менших, незалежних профспілок ефективно представляти інтереси своїх членів. У грудні МКП опублікувала оціночний документ, в якому висловила сумнів щодо справжньої незалежності та об'єктивності відомства, яке визначає, які саме профспілки відповідають критеріям представництва, визначеним у законі про соціальний діалог.

Профспілкам, які не є членами ФПУ, включаючи Конфедерацію вільних профспілок України (КВПУ), продовжували відмовляти в передачі частки нерухомого майна та фінансових коштів професійних спілок колишнього

Радянського Союзу. Мова йде, зокрема, про фонди соціального страхування, котрі наділяють ФПУ перевагою, яку незалежні профспілки не можуть запропонувати своїм членам. Лідери незалежних профспілок і деякі державні посадовці стверджували, що ФПУ незаконно продала певну частку свого радянського майна, щоб запобігти його розподілу в майбутньому. Хоча протягом року продовжував діяти введений у 2007 році мораторій на продаж майна ФПУ, чинна влада ліквідувала комісію, сформовану за часів попередньої адміністрації з метою обліку майна профспілок. Загалом спосіб, в який застосовувався закон, був несприятливим для новіших, більш незалежних профспілок, і надавав перевагу профспілкам, пов'язаним з ФПУ.

На практиці змішані комісії не завжди були ефективними, а правозастосування не завжди було справедливим. Подекуди в комісіях домінували представники адміністрації та представники профспілок, обрані під впливом тієї ж адміністрації. Вихід із членства в профспілці ФПУ та перехід до незалежної профспілки нерідко супроводжувався бюрократичною тяганиною і зазвичай перешкоджаннями з боку адміністрації.

На практиці право організувати та проводити колективні переговори не було завжди дотримане. Члени великої профспілки, пов'язаної з КВПУ, були виключені з колективних переговорів та підписання галузевої угоди з Міністерством освіти науки, молоді та спорту. Міністерство пізніше підписало галузеву угоду лише з профспілкою, афілійованою з ФПУ. Профспілка, афілійована з КВПУ домоглася продовження термінів реєстрації для галузевої угоди, але станом на кінець року не стала її підписантом.

Іншій профспілці – члену КВПУ – було відмовлено у приєднанні до галузевої угоди, яку перед тим було підписано між ФПУ та Міністерством охорони здоров'я. Міністерство аргументувало відмову КВПУ приєднатися до угоди положеннями нового закону про соціальний діалог. Представники профспілок повідомляли, що незалежна профспілка з охорони здоров'я намагалася долучитися до галузевого колективного договору, який було підписано з ФПУ, але в червні їм у цьому відмовили без пояснень.

Члени профспілок, котрі входять до складу КВПУ, повідомляли, що керівництво змушувало їх виконувати додаткові доручення без відповідної компенсації або ж погрожувало звільненням у разі відмови залишити лави спілки. Мали місце неодноразові скарги на те, що профспілки, пов'язані з ФПУ, вираховували профспілкові внески з зарплати працівників, які вирішили вступати до іншої профспілки.

Находило кілька повідомлень про те, що роботодавці під тиском змушували членів профспілки залишити КВПУ. У ряді випадків членів профспілки або місцевих лідерів понижували на посаді, звільняли чи погрожували звільненням. В одному з випадків співробітника було кілька разів побито і госпіталізовано після відмови залишити профспілку. Працівник звернувся до місцевих правоохоронних органів, але провадження у справі було відкладено, а зрештою і припинено.

Інший роботодавець, за повідомленнями, здійснював тиск на працівників, щоб ті написали заяви і відмовились від свого членства в місцевих відділеннях КВПУ. Приблизно половина працівників вийшла зі спілки.

У ситуації, що набула широкого розголосу в жовтні, невеликі незалежні групи пенсіонерів-ліквідаторів Чорнобильської аварії, не пов'язані з жодними традиційними об'єднаннями, зверталися з петиціями і встановлювали намети біля кількох урядових будівель в ряді міст, протестуючи проти можливого скорочення пенсійних пільг. В одному місті в листопаді правоохоронні органи силою демонтували наметовий табір ліквідаторів до добровільного розпуску групи. Під час демонтажу наметового містечка у 69-річного протестувальника стався серцевий напад і він пізніше помер у лікарні. Причину серцевого нападу не було остаточно встановлено, а місцева влада повідомила, що протестуючий раніше скаржився на біль у грудях.

Після кількох місяців тиску голова ФПУ Василь Хара в кінці року пішов у відставку зі своєї посади. Експерти з трудових питань вважають, що його відставка не була пов'язана з трудовою діяльністю організації, а натомість була спричинена питаннями власності на нерухоме майно ФПУ. Його відставка не вплинула на діяльність організації.

в. Заборона примусової чи підневільної праці

Закон забороняє всі форми примусової чи підневільної праці. Водночас, надходили повідомлення про те, що жінок, чоловіків і дітей продавали з метою експлуатації їхньої праці.

Продані жінки використовувалися як хатні робітниці, швачки, посудомийки, або як робітниці на різних великих і малих виробничих підприємствах за кордоном. Деяких жінок з малими дітьми та людей з особливими потребами було продано за кордон з метою жебракування. Чоловіків використовували на будівництві і виробництві. Були зафіксовані випадки продажу українських громадян та експлуатації іноземних громадян всередині країни. МОМ надала допомогу 568

повнолітнім жертвам (чоловікам і жінкам) трудової експлуатації, а також 12 неповнолітнім.

Дивіться також Доповідь про торгівлю людьми Державного Департаменту за посиланням: www.state.gov/j/tip/.

с. Заборона дитячої праці та мінімальний вік працездатності

Закон захищає дітей від експлуатації на робочому місці, проте влада не завжди ефективно забезпечувала його виконання. Для переважної більшості робіт Трудовий кодекс встановлює мінімальний вік працездатності на рівні 16 років. Діти, які досягли 15-ти років, можуть виконувати «легкі роботи» за згодою їхніх батьків, проте закон не дає чіткого визначення цього терміну. Діти, які досягли віку 14-ти років, можуть на законних підставах виконувати певні види робіт в рамках професійно-технічного навчання.

Відділ нагляду за використанням дитячої праці Державної інспекції праці при Міністерстві соціальної політики забезпечує виконання законів, якими регулюється дитяча праця. Департамент у справах дітей при Міністерстві соціальної політики разом із Управлінням кримінальної міліції у справах дітей Міністерства внутрішніх справ відповідають за виявлення в неофіційному секторі дітей, залучених до найгірших форм дитячої праці. Управління боротьби з кіберзлочинністю та торгівлею людьми МВС відповідає за дотримання законодавства щодо протидії торгівлі дітьми. Уповноважений з прав дитини, чию посаду було введено указом президента в серпні, є офіційно відповідальним за моніторинг дотримання прав дітей.

Найгірші форми експлуатації дитячої праці були виявлені передусім у неофіційних секторах, зокрема, на сімейних фермах та ринках під відкритим небом.

Кримінальний кодекс передбачає кримінальну відповідальність за експлуатацію дітей. За даними Міністерства охорони здоров'я, свіжих чи офіційних статистичних даних щодо трудової експлуатації дітей було дуже мало. Останнє дослідження з проблем дитячої праці було проведене більше десяти років тому. У 1999 році дослідження, проведене Державним комітетом статистики та Міжнародною організацією праці показало, що 350 000 дітей були працевлаштовані, серед них 46% працювали в сільському господарстві, 26 % у торгівлі і 19 % в сфері послуг. Середній вік, в якому дитина влаштувалась на роботу, становив 12 років.

Боротьба з порушеннями продовжувала бути слабкою і не запобігала новим порушенням. Державна інспекція праці у вересні провела перевірку 579 підприємств. За результатами перевірок було виявлено 1065 працюючих неповнолітніх, 230 з яких віком 14-15 років, а 37 – молодші 14 років. Іншим 798 неповнолітнім було по 16-18 років. Майже у всіх випадках дитячої праці діти віком до 14-ти років працювали в секторі сільського господарства. Згідно з результатами перевірок, чисельність дітей віком до 14-ти років, залучених до дитячої праці, приблизно відповідає показникам 2010 року.

Дивіться також доповідь Державного Департаменту про дані з викорінення найгірших форм дитячої праці в www.dol.gov/ILAB/programs/ocft/tda.htm.

d. Прийнятні умови праці

Мінімальна місячна зарплата складає 1004 гривні (126 доларів) або близько шести гривень (0,75 доларів) за годину. Станом на 1 грудня уряд встановив прожитковий мінімум на рівні 952 гривні (119 доларів). Працівники неофіційного сектора можуть отримувати заробітну плату нижче встановленого прожиткового мінімуму.

Кількість інспекторів Державної інспекції праці складає 551 чоловік по всій країні (в той час як за штатним розкладом зазначено 754 інспектори) і відповідає за дотримання вимог щодо виплати мінімальної заробітної плати. Організація не мала змоги проконтролювати всіх без винятку роботодавців, оскільки кількість її працівників була недостатньою для проведення належної перевірки.

Заборгованість з заробітної плати дещо зросла в першій третині року, але на кінець листопада виявилась нижчою за січневі показники. За даними Держкомстату в кінці листопада заборгованість становила 1,1 млрд. гривень (138

млн. доларів). Більша частина заборгованості накопичилася у промисловості, але значним чином торкнулася також галузі будівництва, транспорту, комунікацій та сільського господарства. Закон встановлює максимально допустимим 40-годинний робочий тиждень, від 24 годин відпочинку на тиждень і щорічну оплачувану відпустку тривалістю від 24-х діб. Закон передбачає оплату понаднормової праці за подвійним тарифом і регулює дозволена кількість понаднормових годин праці. Проте, положення, що регулюють тривалість відпочинку і максимальну кількість нормових і понаднормових робочих годин не завжди ефективно застосовувались на практиці.

Хоча законодавство містить стандарти техніки безпеки та охорони праці, на практиці ними нерідко нехтували. Поблажливі стандарти техніки безпеки та застаріле виробниче устаткування ставали причиною багатьох випадків виробничого травматизму. Протягом першої половини року було зареєстровано 6835 випадків травм, одержаних на виробництві (порівняно з 5628 за той же період у 2010 році), з них 817 смертей на виробництві (порівняно з 644 в 2010 році).

Протягом року зареєстровано 161 випадок загибелі гірників, що на 23% більше, ніж у 2010 році. За цей період повідомлялося про 4255 випадків травмування шахтарів. Рівень смертності становив два смертельних випадки на мільйон тонн видобутого вугілля. Загальна кількість випадків виробничих травм протягом року становила 10 657 (на 9% більше ніж 2010 року), в той час як кількість смертельних випадків за рік зросла до 685, що на 6 % більше порівняно з 2010 роком.

Закон надає робітникам право відмовлятися від виконання небезпечних робіт без ризику втрати робочого місця. Проте, за інформацією Центру Солідарності, роботодавці металургійного та гірничовидобувного секторів часто порушували дане положення закону і чинили тиск на працівників, примушуючи їх до звільнення.

Деякі профспілки повідомляли про приклади налагодженої співпраці з державними інспекторами праці. Федерація профспілок України підписала меморандум про взаєморозуміння з Інспекцією праці з метою поглиблення співпраці. Згідно меморандуму лідери місцевих профспілок та фахівці з охорони здоров'я і праці отримали право перевіряти робочі місця спільно з інспекторами праці. Центр Солідарність повідомив, що такі спільні інспекції довели важливість їх значення в гірничодобувній сфері.

У той же час, КВПУ повідомляла про те, що представник її дочірньої профспілки, Незалежної профспілки гірників України, був виключений зі спеціальної урядової

комісії, яка досліджувала аварію 29 липня, під час якої загинуло 29 гірників, у тому числі сім членів КВПУ, на шахті Суходільська-Східна. Це була найбільш резонансна аварія на шахті протягом року, яка привернула увагу національної преси. Виключення суперечило закону, який вимагає залучення керівників галузевих спілок до слідчих комісій. Спілка успішно оскаржила виключення.